

Dr. Molnárné Túróczi Éva

EPIDEMIOLOGIA

Melléklet

Műszaki Könyvkiadó

Az adenovírus okozta enterális fertőzések jellemzői

- **Kórokozói:** Az adenovírusok az Adenoviridae családba tartozó, kettős szálú DNS vírusok. Az adenovírus családból jelenleg 128 típus ismert, 51 emberi eredetű. Járványtanuk eltérő, legtöbbször légúti, szemészeti, gasztroenterális és urogenitális fertőzéseket hoznak létre.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** A gyomor- és bélfertőzéseket a 40. és 41. szerotípusok okozzák. A fertőzés szájon át, széklettel történhet, piszkos kéz, szennyezett tárgyak, élelmiszerek vagy ivóvíz által.
- **Tünetek és lefolyás:** 3-10 nap lappangás után híg, vizes hasmenés, láz, hasi fájdalom, puffadás jelentkezik.
- **Szövődmények:** a kiszáradás következményei, hypovolémiás sokk.
- **Diagnózis:** székletből és vérből, szerológiai vizsgálatok, PCR tesztek alapján mutatható ki.
- **Terápia:** folyadék és elektrolit pótlás, kiszáradás veszélye esetén kórházi kezelés.
- **Megelőzés:** fokozott személyi higiéné, folyamatos fertőtlenítés, izolálás.
- **Járványügyi teendők:** Konkrét járványügyi szabály nincs a 18/1998. NM rendeletben. Folyamatos fertőtlenítés szükséges.

A paratyphus jellemzői

- **Kórokozója:** a *Salmonella paratyphi*, A, B, C, Gram-negatív baktériumok. Klinikailag enyhe hastífusznak tűnő, attól csak laboratóriumi vizsgálattal elkülöníthető kórképet okoznak.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** A beteg vagy kórokozó hordozó ember a forrás. Terjedése a fertőzöttek székletével, vizeletével, közvetlen érintkezés, élelmiszer, tej, ivóvíz, legyek, tárgyak útján történik. Fertőzőképessége a betegség tartama alatt és utána addig tart, amíg a széklettel, vizelettel a kórokozó távozik. Kórokozó hordozás kialakulhat.
- **Tünetek és lefolyás:** 1-3 heti lappangást követően enyhe hastífuszra emlékeztető tünetek jelennek meg a betegnél.
- **Szövődmények:** ritka, súlyos hasmenés következtében kiszáradás.
- **Diagnózis:** baktérium kimutatása vérből, székletből, szerológiai próbák.
- **Terápia:** megegyezik a hastífuszéval.
- **Megelőzés:** fontos a fokozott személyi és környezeti higiéné.
- **Morbiditás, mortalitás:** 2022-ben nem volt bejelentett megbetegedés és halálozás.
- **Járványügyi teendők:** A betegséget jelenteni kell. A beteg fertőző osztályon elkülönítendő. Laboratóriumi vizsgálat, folyamatos és zárófertőtlenítés kötelező. Felszabadítás negatív leletek esetén lehet. A környezetben élőket 10 napon keresztül meg kell figyelni. A gyermekközösségekben felvételi zárlatot kell elrendelni.

A cholera jellemzői

- **Kórokozói:** a *Vibrio cholerae* szerotípusai.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** A kolerás beteg széklete, hányadéka és a hordozó ember széklete a terjesztő, a fertőzés szájon át terjed, fertőzött ivóvízzel, nyers, szennyezett élelmiszerekkel és személyes kontaktussal. A fogékonysága általános. Fertőzőképes a lappangástól kezdve addig, amíg a székletében, hányadékában a kórokozó ürül.
- **Tünetek és lefolyás:** A lappangás pár órától 5 napig tart. Vezető tünet a hasmenés és a hányás, a széklet előbb csak híg, később vízessé válik, halszagú, rizlészerű, nyálkás. Fájdalom nincs, a beteg nem tudja a székletét tartani. Az ürülő mennyiség alkalmanként 2-3 dl, de lehet 1 liter is. A hányást nem előzi meg hányinger, hanem kibuggyan, jellegében hasonló a bélnedvhez. Láz felnőtt korban nincs, gyermekeknél lehet.
- **Szövődmények:** A nagy folyadékvesztés hipovolémiás sokkot okozhat. Folyadékpótlás nélkül gyorsan halálhoz vezethet. A letalitás a kezeltéknél 1-2%, kezeletleneknél 35-40%.

- **Diagnózis:** klinikai kép, baktérium kimutatása székletből, tenyésztés, szerológiai vizsgálatok útján.
- **Terápia:** Intenzív folyadék és elektrolit pótlás, a hányás megszűnte után orális antibiotikus kezelés. Addig intravénás terápia szükséges.
- **Megelőzés:** Védőoltás létezik, hatása kb. fél évig tart. Fokozott személyi és környezeti higiéné szükséges. Fel kell kutatni a vibrio hordozókat. Rendszeresen kell ellenőrizni az élelmiszert, illetve az ivóvizet is.
- **Járványügyi teendők:** A betegség bejelentésre kötelezett, sürgősséggel. A beteget el kell különíteni a fertőző osztályon. Laboratóriumi vizsgálat, folyamatos és zárófertőtlenítés szükséges. A környezetben élőket 5 napig meg kell figyelni, preventív antibiotikumot kell adni.

A febris flava (sárgaláz) jellemzői

- **Kórokozója:** a Flavivírusok családjába tartozó sárgalázvírus.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** A forrás a fertőzött ember (városi sárgaláz), a majom vagy más vadállat (dzsungel típusú sárgaláz). Az *Aedes* szúnyogok (városi sárgaláz esetén) vérszívás útján fertőződnek és szúrással terjesztik a kórokozót. A beteg vére a tünetek megjelenése előtt 2 nappal és a lázas szakasz első 3-6 napjában fertőzőképes. A fertőzött szúnyog egész életében fertőz (kb. 30 nap).
- **Tünetek és lefolyás:** A 3-6 napos lappangási idő után kezdődnek a tünetek magas lázzal, fejfájással, izomfájdalmakkal, fényérzékenységgel, fénykerüléssel, lázzal, valamint hányingerrel, hányással. Ezt követően több szerv érintettsége is kialakul. Máj- és veseelégtelenség fejlődhet ki sárgasággal, a vizelet mennyiségének csökkenésével és sötétté válásával. Súlyos esetben vérzések tünetek léphetnek fel vérhányással, véres széklettel, illetve bőralatti bevérzésekkel. Enyhébb esetben spontán gyógyulás következhet be.
- **Szövődmények:** Máj és veseelégtelenség, belső vérzések, halál.
- **Diagnózis:** vírusok, antigének és antitestek kimutatásával, a klinikai kép alapján.
- **Terápia:** tüneti terápia, a szenvedés enyhítése, a szövődmények kezelése.
- **Megelőzés:** Hatékony védőoltás létezik, ami a fertőzött területekre való beutazás esetén kötelező. A szúnyogok elleni védekezés irtással, szúnyoghálóval, riasztó készülékekkel, krémekkel vagy spray-vel történhet.
- **Járványügyi teendők:** A betegség sürgősséggel is bejelentendő. A beteget szúnyogoktól mentes kórházi körülmények között kell elhelyezni, laboratóriumi vizsgálat szükséges.

A pestis jellemzői

- **Kórokozója:** a *Yersinia pestis*, Gram-negatív baktérium.
- **A fertőzés forrása és terjedési módja:** A források a fertőzött rágcsálók, főként a patkány, amely bolhája csípésével terjeszti a betegséget, valamint a fertőzött ember vére, légúti váladéka, és a bubó gennyes váladéka útján fertőz. A fertőzött állattal való közvetlen érintkezés, annak harapása által is előfordulhat fertőzés. A tüdőpestis cseppfertőzéssel terjed, akár emberről emberre is, és a betegség fennállása alatt végig fertőz. Kontagiozitási indexe 100%.
- **Tünetek és lefolyás:** A pestis járványos, nagy letalitású betegség. Típusainak lappangási ideje 2-6 nap, a tüdőpestisé 1-3 nap
- **Szövődmények:** mindegyik formájában halálos kimenetelű sepszis alakulhat ki.
- **Diagnózis:** a kórokozó gennyből, köpetből, vérből, liquorból kimutatható.
- **Terápia:** célzott antibiotikus terápia, a tünetek kezelése.
- **Megelőzés:** Kétféle védőoltás létezik, valamint fertőzésveszély esetén kemoprofilaxis. Ezen felül patkány- és bolhairtás, a fokozott higiénés előírások betartása, a fertőzöttek kiemelése fontos feladat.
- **Járványügyi teendők:** A betegség sürgősséggel is bejelentendő. A beteg a Dél-Pesti Centrumkórházban elkülönítendő. Laboratóriumi vizsgálat, szigorított folyamatos és szigorított zárófertőtlenítés, a környezet, a beteggel érintkezett személyek kemoprofilaxisa, és 7 napig tartó szigorított járványügyi megfigyelés szükséges.

A pestisnek három fő megjelenési formája van.

- **Bubópestis:** Tünetei közé tartozik a hirtelen magas láz, szapora szív működés és légzés, levertség, súlyosabb esetben eszméletzavar, ami delíriumba vagy kómába mehet át. Az arc vörös, duzzadt, hányinger kíséri. A regionális nyirokcsomók megduzzadnak, majd elgennyednek és váladékoznak. További szóródás esetén másodlagos vérmérgezés alakul ki, a tüdő és az agyhártya fertőződése következhet be. Halálozása 25-40%.
- **Elsődleges szeptikémiás forma:** magas láz, szapora szív működés és légzés mellett kiterjedt bőrvérzések és véres hasmenés lép fel, kezelés nélkül halálos kimenetelű.
- **Tüdőpestis:** A bevezető toxikus tünetek megegyeznek a bubópestissel, de súlyosabb formában jelentkeznek. Ezek mellett heves mellkasi fájdalmak, köhögés lép fel, híg nyákos, később véres köpettel. Kezelés nélkül 1-2 nap alatt halálos kimenetelű.

A febris recurrens (visszatérő láz) jellemzői

- **Kórokozója:** a *Borrelia recurrentis*, a Borreliák genusába tartozó spirocheta.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** A beteg ember a forrás. A betegséget a kullancs vagy ruhatetű terjeszti, de vérrel való közvetlen érintkezéssel is terjedhet. Emberről-emberre közvetlenül nem terjed, csak vektorok által. Addig fertőzőképes, amíg a vérben borreliák keringenek, a tünetek fennállásáig.
- **Tünetek és lefolyás:** Lappangási ideje 3-14 nap, a betegség fő jellemzője a szabályos időközönként visszatérő, majd napokig tartó láz. Hirtelen magasra szökő láz vezeti be a betegséget, amit fejfájás, szédülés és izomfájdalmak kísérnek. A bőr előbb vöröses, majd sárgás árnyalatú. A máj és a lép megduzzad. Hányás, a nyakon és a mellkason foltos kiütések jelennek meg. Az első lázas szakasz 4-5 napig tart, majd hirtelen megszűnik. Ezután 3-10 nap láztalan periódus következik, majd újabb lázas periódus követi enyhébb tünetekkel. 4-10 lázas periódus után a betegség megszűnhet, de halálos is lehet.
- **Szövődmények:** lép- és májkárosodás, tüdőgyulladás, 2-10% halálozás.
- **Diagnózis:** a kórokozó kimutatása csak lázas periódusban lehet, állattól a beteg vérével (a beadott vértől az állat fertőződik és elpusztul, belőle a kórokozó kimutatható).
- **Terápia:** célzott antibiotikus kezelés, valamint tüneti terápia.
- **Megelőzés:** A vektorok irtása. A fertőzött területről érkezők megfigyelése, tetvetlenítése.
- **Járványügyi teendők:** A betegség bejelentendő. A beteget tetvetlenítés után el kell különíteni a fertőző osztályon, laboratóriumi vizsgálat is szükséges. A környezetet 14 napig meg kell figyelni, a tetűmentességet irtással kell fenntartani.

A rickettsia fertőzés – typhus exanthematicus (kiütéses tífusz) jellemzői.

- **Kórokozója:** a *Rickettsia prowazekii*.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** A forrás a beteg ember a heveny szakban és a recidíva idején. Általában a ruhatetű, ritkán a fejtetű terjeszti. A kórokozó a beteg vérének szívásával kerül a tetvekbe, elszaporodnak a bélhámjukban és ürülékükkel távoznak. Az ember az ürüléket vakaródzáskor a bőrébe dörzsöli. Ritkán az ürülék porának belégzésével történhet a fertőződés. Már a lappangási idő végén fertőzőképes a beteg, majd a lázas időszakban. A tetű beszáradt ürüléke 6 hónapig fertőzőképes marad.
- **Tünetek és lefolyás:** 6-20 nap lappangás után hirtelen magas láz, fejfájás, izomfájdalom jelentkezik. Néhány nap múlva a törzsön és a testhajlatokban apró, nyomásra elhalványuló kiütések jelennek meg, később a végtagokra is ráterjednek, majd bevéreznek, összefolynak, kivéve a tenyér és talp felületét. A láz tartósan magas marad, étvágytalanság, hányinger, hányás, fogyás jelentkezik, a máj és a lép megnagyobbodhat. A betegek kb. felénél idegrendszeri tünetek is jelentkeznek, zavartság és erős aluszékonyság ataxiával, ami járásbizonytalanságot okoz. Száraz köhögés, fülzúgás, hallászavar is előfordulhat.
- **Szövődmények:** DIC (a kiserek diffúz trombózisa), agyvelőgyulladás, agyi trombózis, stroke, szemtünetek – fénykerülés, látászavar, a szem kisereinek trombózisa miatt, vakság; gyomor-, bélvérzés, májgyulladás, sárgaság, akut veseelégtelenség, tüdőödéma és gyulladás, szívinfarktus.

- **Diagnózis:** a vérből kórokozó, ellenanyagok kimutatása szerológiai vizsgálatokkal.
- **Terápia:** antibiotikum kúra, vitaminok, sajátvér kezelés, tüneti terápia.
- **Megelőzés:** védőoltás adása a veszélyeztetetteknek, a tetvek irtása, megfelelő higiéné.
- **Járványügyi teendők:** A betegség sürgősséggel is bejelentendő. A beteg tetvetlenítése után kórházi elkülönítés, szigorú folyamatos és zárófertőtlenítés, laboratóriumi vizsgálatok szükségesek. A környezetet 20 napig meg kell figyelni, tetűmentességét biztosítani kell.

A choriomeningitis lymphocytica (Arenavírus meningitis) jellemzői

- **Kórokozója:** az Arenavírusok családjába tartozó lymphocytás choriomeningitis vírus.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** Az egér, a hörcsög, a tengeri malac légúti váladékai, széklete, vizelete útján ürül a kórokozó vírus. Váladékkal fertőzött por inhalációjával, széklettel, vizelettel szennyezett élelmiszer, víz, és tárgyak útján terjed.
- **Tünetek és lefolyás:** 8-13 nap lappangás után fokozatosan emelkedő láz, gyengeség, izomfájdalom, fejfájás, fénykerülés, étvágytalanság, hányinger, hányás. Néhány nap után javulás, majd a tünetek határozottabb visszatérése mellett kiütések, nyirokcsomó duzzanatok jelennek meg, majd meningeális jelek, tarkókööttség jelentkeznek. A gyógyulás néhány hét múlva teljes lehet, a kísérő gyulladások miatt maradványtünetek maradhatnak vissza.
- **Szövődmények:** Kialakulhat meningitis, agyvelőgyulladás is, valamint 1-2 hét múlva szívizomgyulladás, heregyulladás, fültőmirigy gyulladás, hajhullás.
- **Diagnózis:** a vírus kimutatható a sérumból és a liquorból is szerológiai módszerekkel.
- **Terápia:** oki terápia nincs, tüneti terápiával a panaszok enyhíthetők.
- **Megelőzés:** rágcsálóiirtás, megfelelő személyi, környezeti és ételhygiéné.
- **Járványügyi teendők:** A betegség bejelentendő. A beteg elkülönítése fertőző osztályon, laboratóriumi vizsgálata, valamint folyamatos fertőtlenítés szükséges.

Az amoebás dysenteria (amőbiázis) jellemzői

- **Kórokozója:** Az *Entamoeba histolytica*, amelynek vegetatív és cisztás alakja is van. Az egész világon elterjedt, az amőbák közé tartozó parazita. Emberi élősködőként elszaporodhat a vastagbélben. A trópusokon gyakori, hazánkban iskoláskorú gyermekekben mutatható ki.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** A forrás a beteg ember. Széklettel szennyezett kéz, víz, nyersen fogyasztott élelmiszerek, zöldség, gyümölcs, légy által terjed. Fertőzőképességére a fogékonyság általános, addig fertőz, amíg a széklettel ürül.
- **Tünetek és lefolyás:** 2-4 hétig, néha hónapokig lappang. A fertőzést a kórokozó cisztái okozzák, amelyek a bélbe kerülve vegetatív formává alakulnak, ott oldják a bélfalat, majd a keringésbe kerülve a májba jutnak, ahol nekrozisokat okoznak. Innen is tovább juthatnak a keringéssel a szívburokba, tüdőbe, mellhártyába, valamint az agyba. A bélben változó gyakoriságú hasmenést okoznak, a széklet véres, nyálkás lehet (innen az amoebás dysenteria elnevezés). Hasi panaszok kísérik, fájdalom, görcsök, puffadás, szelek váltakoznak. Étvágytalanság, fáradtság, gyengeség jellemző. Ennek következtében fogyás történik. Májduzzanat, nyomásérzékenység és duzzadt vastagbél tapasztalható. Láz nem jellemző, de felléphet.
- **Szövődmények:** Máj amőbiázis esetén a májban elhalásokat, funkciózavart okozva, néha tályog is képződik, amely kiterjedhet a has vagy a mellüreg felé további panaszokat okozva, és veszélyt képezve. Agyi lokalizáció esetén tályog, agyhártyagyulladás és változatos idegrendszeri tünetek is felléphetnek. A bél perforálható a szövetoldó hatás miatt, ezzel hashártyagyulladást előidézve.
- **Diagnózis:** A kórokozó a székletből, a tályogok gennyéből mutathatók ki mikroszkópos és tenyésztéses eljárással. A vérből szerológiai módszerekkel vizsgálhatók az ellenanyagok.
- **Terápia:** Metronidazol antibiotikumokkal, kemoterápiával kombinálva. Ezen kívül tüneti terápia, szükség esetén sebészi kezelés (tályog, perforáció, ileus, gyulladások).

- **Megelőzés:** Fontos a személyi és környezeti higiéné. A trópusokon fokozott óvatossággal kell eljárni a víz és az élelmiszerek fogyasztásakor.
- **Morbiditás:** 2022-ben 11 eset volt jelentve (100 000 lakosra 0,1).
- **Mortalitás:** 2022-ben halálos kimenetel nem fordult elő.
- **Letalitás:** 2022-ben 0.
- **Járványügyi teendők:** A betegség bejelentendő. Folyamatos és zárófertőtlenítés, laboratóriumi vizsgálat szükséges. Heveny szakaszban a beteget el kell különíteni. A felszabadítás a gyógyulás után 48 órával történik, ha a leletek negatívak. A környezetben élőket 7 napig meg kell figyelni.

A taeniasis (galandféregesség) jellemzői

- **Kórokozói:** a *Taenia saginata* (simafejű galandféreg) és a *Taenia solium* (horgasfejű galandféreg), világszerte előforduló, több méter hosszúságú, ízekből álló hímnős bélp paraziták.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** A források a fertőzött ember székletével ürülő megtermékenyített utolsó ízek. Terjedésük módja, hogy a széklettel kiürült, megtermékenyített ízeket elfogyasztják az állatok (sertés, marha, vadak), és bennük fejlődnek ki a végső köztes alakok, amelyek bevándorolnak az izomzatukba, majd ott fertőzőképes lárva alakban betokozódnak. Ezek az úgynevezett borsókák, amiket a gyengén hőkezelt vagy nyers hússal az ember megehet.
- **Tünetek és lefolyás:** A bejutott lárvák megtapadnak a vékonybélben, majd kb. 3 hónap alatt kifejlődik belőlük a felnőtt féreg. A kifejlett féreg növekedni kezd, újabb és újabb szelvényeket hoz létre, amelyek azután tovább érnek, és megtermékenyítik önmagukat. Az utolsó, már megtermékenyített íz, a proglottis, leválva, a széklettel a külvilágba kerül. A galandféregesség néha tünetmentes, de okozhat hasfájást, hányingert, hányást, hasmenést, fogyást, emésztési zavarokat, vitaminhiányt, fáradékonyságot, gyengeséget a tápanyagelvonás miatt.
- **Szövődmények:** előfordulhat súlyos hasmenés, bélperforáció, a közös epeutak elzáródása.
- **Diagnózis:** széklettel ürülő peték, proglottisok, és a vér szerológiai vizsgálata útján állítható fel.
- **Terápia:** megfelelő gyógyszeres kezeléssel a férgek kiirthatók.
- **Megelőzés:** Fontos az általános higiénés szabályok betartása, valamint a kézmosás minden étkezés előtt. Mellőzni kell a nyers hús fogyasztását, ha nem vizsgálta azt állatorvos, illetve nem történt megfelelő hőkezelés.
- **Morbiditás, mortalitás:** 2022-ben bejelentett eset és halálozás nem fordult elő.
- **Járványügyi teendők:** A betegség bejelentendő. Laboratóriumi vizsgálat szükséges. A környezetben élők székletét vizsgálni kell.

A trichuriasis (ostorféregesség) jellemzői

- **Kórokozója:** A *Trichuris trichiura*, ostorféreg, amely 3-5 cm hosszú, fonálszerű élősködő. A nematodák intestinális csoportjába tartozik.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** Forrása a fertőzött ember széklete. Az ürülő peték a széklettel nedves és kellő hőmérsékletű talajba jutnak. Ürülékkel szennyezett talajjal jutnak a kézre, onnan pedig az élelmiszerekre. A peték a szájon át bejutnak a szervezetbe. A víz, szennyvíz útján is terjedhetnek. A fogékonyság általános. A beteg addig fertőzőképes, amíg a bélszatornában férgek vannak. Az ürített pete közvetlenül nem fertőz, csak ha a talajba kerül, és ott érési folyamaton esik át.
- **Tünetek és lefolyás:** 1-3 hónapos lappangás során fejlődik ki az ivarérett féreg, és indul meg a pe-teürítés. A lenyelt peték a vékonybélbe kerülnek, majd a vastagbélbe vándorolnak, ahol a nyálkahártyába fúrják magukat. Mikor ivaréretté válnak, naponta több ezer petét ürítenek a bél üregébe, ami a széklettel távozik. A fertőzés gyakran tünetmentes, máskor hasmenés, puffadás, hasi fájdalom, felszívódási zavar alakulhat ki.
- **Szövődmények:** bélvérzés, vashiányos anémia, folyadékvesztéses kiszáradás, fogyás, legyengülés is előfordul.

- **Diagnózis:** A peték kimutatása a székletből mikroszkóppal történik. A vérben eozinofília lehet.
- **Terápia:** mebendazol kúra, tüneti terápia.
- **Megelőzés:** fontos a személyi és ételmezőhigiénés előírások betartása, a nyers zöldség, gyümölcs gondos lemosása, a székletszóródás megakadályozása.
- **Morbiditás, mortalitás:** 2022-ben bejelentett eset, halálozás nem fordult elő.
- **Járványügyi teendők:** A betegség nem bejelentendő. Kétség esetén laboratóriumi vizsgálatot lehet igénybe venni.

A trichinellosis jellemzői

- **Kórokozói:** a trichinella fajok, leggyakrabban a *Trichinella spiralis*, a *T. britovi*, és a *T. nativa* nevű, szabad szemmel nem látható apró fonalféreg.
- **A fertőzés forrása, terjedése:** Forrása a trichinellával fertőzött sertés, vaddisznó és egyéb vadak nyers húsa, amit nem kellően hőkezelték, vagy nem vizsgáltak meg. Ezek fogyasztásával terjed.
- **Tünetek és lefolyás:** 2-28 nap lappangás után az elfogyasztott lárvák a gyomorsav hatására tokjukból kiszabadulnak, és a vékonybélbe jutnak. Az első szakaszban gyomor-bél gyulladás alakul ki, amelyet hasmenés, hányinger, hányás, hasi fájdalom kísér. A második szakaszban a lárvák átfúrva a beleket a keringéssel az izmokba jutnak. Ezt a szakaszt láz, légzési problémák, rágási és nyelési panaszok, izomfájdalmak, szem és orr körüli ödéma és a nyirokcsomó megnagyobbodások kísérik. A széklet bő és vizes jellegű. A harmadik szakaszban a lárvák betokozódnak az izmokba, és évekig életképesek maradnak. A fájdalom és az egyéb tünetek ilyenkor csökkennek, a láz megszűnik, izomgyengeség, fáradékonyság marad vissza.
- **Szövődmények:** Egyes esetekben a szívizom, a pericardium, az agy és az agyburkok vagy a tüdő is érintetté válhat, gyulladások jöhetnek létre. A légzőizmok érintettsége esetén légzési zavarok, légzési elégtelenség is felléphet, ezekben az esetekben nem ritka a halálos kimenetel.
- **Diagnózis:** Az anamnézis segíthet – a nyers vagy nem megfelelően hőkezelt húsrú (kolbász) fogyasztása után jelentkező tünetek gyanúsak. A vérben az eosinophilia, az izomszövet pusztulására utaló enzimek felszaporodása (laktát dehidrogenáz, kreatinkináz) látható. Az ellenanyagok kimutatása szerológiai vizsgálatokkal, izombiopsziával történik.
- **Terápia:** nem megoldott, az első szakaszban hatásosak a féreghajtók, a tiabendazol, később már nem hatásosak, ezért marad a tüneti terápia.
- **Megelőzés:** a nyers hús, az ellenőrizetlen húsrú fogyasztásának mellőzése, a húsok megfelelő hőkezelése sütéssel, főzéssel.
- **Járványügyi teendők:** A betegség bejelentendő. A laboratóriumi vizsgálat kötelező, a beteg környezetében élők körében is.

A *Clostridioides difficile* (korábbi nevén: *Clostridium difficile*) okozta toxikoinfekció jellemzői

- **Kórokozója:** a *C. difficile* Gram-pozitív, csillós pálca, amelynek spórái oválisak.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** A baktériumokat ürítő ember a forrás. Jellemzően nosocomialis fertőzésekkel terjed, főként higiénés mulasztások révén.
- **Tünetek és lefolyás:** A lappangási idő 1 naptól akár 2 hónapig is terjedhet, majd görcsös hasi fájdalom jelentkezik. Gyakori a hasmenés, amely lehet nyákos, véres is. A beteg gyengeséget tapasztal, illetve a folyadék-elektrolit veszteség miatt kiszáradás és elektrolithiány tünetei lépnek fel (szomjúságérzet, szájszárazság, fáradtság, koncentrációképeség-csökkenés, fejfájás, szédülés, kevesebb, sötétebb színű vizelet, száraz, sápadt, kevésbé rugalmas bőr).
- **Szövődmények:** a bél átteresztővé válhat, kitágulhat, hasi folyadékgyülem, tályog keletkezhet.
- **Diagnózis:** a toxin kimutatása a székletből, klinikai kép.
- **Terápia:** Antibiotikumok, folyadékpótlás, tüneti terápia. Ha szükséges, műtéti kezelést alkalmaznak.
- **Megelőzés:** fontos a fokozott személyi és környezeti higiéné, a fertőtlenítés, a betegek izolálása.

- **Járványügyi teendők:** A kórházban elkülönítést, folyamatos és zárófertőtlenítést igényel. Az egészségügyi ellátással összefüggő fertőzéseket jelenteni kell, laboratóriumi vizsgálat szükséges.

Az oedema malignum (gázödéma) jellemzői

- **Kórokozói:** a *Clostridium perfringens*, *C. novy*, *C. septicum*, anaerob spórás baktériumok.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** A források olyan állatok, amelyek béltraktusában megtalálhatók a clostridiumok. Emberi beltartalomban is előfordulhat. Trágyával vagy talajjal szennyezett, roncsolt és mély sebek, idegen testek, nem megfelelően kezelt műszerek, injekciós tűk és a fertőzött bőr sérülései útján terjed. A beteg addig fertőzőképes, amíg a kórokozók a váladékban vannak.
- **Tünetek és lefolyás:** Néhány óra vagy 5-6 nap lappangás múlva a fertőzött terület elszürkül, tapintásra serceg, majd elfeketedik, és jellegzetes bűzt áraszt. A fertőzés után már 6-8 órával jellegzetes máj- és vesefunkciós eltérések jelentkeznek, a toxémia következtében megemésztődik az izomszövet, a fehérjék a vérbe kerülnek, és veseelégtelenséget okoznak. Beavatkozás nélkül 1-2 nap alatt halál következhet be.
- **Szövődmények:** máj-, veseelégtelenség, a toxinok hatására keringési elégtelenség, beavatkozás nélkül gyors halál következik be.
- **Diagnózis:** A klinikai tünetek alapján állítható fel. A kórokozó kimutatása időt vesz igénybe, ezalatt a beteg meghalhat.
- **Terápia:** Gyors sebészi beavatkozás szükséges, a terület feltárása, kimetszése, a végtag amputációjára is szükség lehet. Ezután intenzív osztályi kezelés következik, mert a toxémia miatt sokszervi elégtelenség alakulhat ki máj-, vese-, és légzési elégtelenséggel, ami gépi lélegeztetést, máj- és vesetámogatást tehet szükségessé. Ezt kombinált antibiotikus kezeléssel kell kiegészíteni, tüneti terápia mellett. Nagy százalékban letális fertőzés.
- **Megelőzés:** A talajjal fertőzött sebek azonnali kitisztítása, kimetszése, nyitvatartása szükséges, mert a kórokozó csak anaerob körülmények között tud szaporodni. Gyanú esetén azonnal orvoshoz kell fordulni, az időfaktor döntő fontosságú. A kórházhigiéniai szabályok szigorú betartása elengedhetetlen.
- **Járványügyi teendők:** A betegség bejelentendő. A beteget a kórházban szigorúan el kell különíteni, folyamatos és zárófertőtlenítés, laboratóriumi vizsgálat szükséges.

A leptospirosis jellemzői

- **Kórokozója:** a *Leptospira spirochaeta* típusú baktériumcsalád különböző tagjai.
- **A fertőzés forrása és terjedése:** A forrás a fertőzött háziállatok (sertés, szarvasmarha) vagy vadon élő rágcsálók (egér, patkány) vizelete. A kórokozó a bőr és a nyálkahártyák apró sérülésein át kerül az emberi szervezetbe. A fertőzés létrejöhet az állatok vizeletével szennyezett vízzel, mezei munkáknál, mezítláb járásnál, laboratóriumi állatok harapásával és vizeletükkel.
- **Tünetek és lefolyás:** A lappangási idő 4-20 nap. A kórokozó a bőr és nyálkahártya sérülésein jut a szervezetbe, majd a májban, a vesében, az agyhártyákon, a szívizomban, a bőr és a gyomor-bél kisereiben okoz gyulladást. A betegség két fázisban zajlik. Az elsőben hirtelen kezdődő magas láz, hidegrázás, izom- és ízületi fájdalmak, piros foltos bőrkiütés, vérnyomásesés, lassú szív működés lép fel, amely néhány napig tart, ezt követően átmeneti tünetmentes szakasz következik. A második fázis újabb lázas állapottal kezdődik néhány nap után, majd a szervek károsodásának szakasza következik.
- **Szövődmények:** Meningitis, hepatitis, vesegyulladás léphet fel, súlyos kimenetellel.
- **Diagnózis:** szerológiai vizsgálattal vérből, liquorból tenyésztéssel kimutatható a fertőzés oka.
- **Terápia:** Célzott antibiotikus kúra, vesekárosodás esetén művesekezelés, tüneti terápia. A kezelés akkor lehet eredményes, ha 48 órán belül megkezdjük az antibiotikum adását.
- **Megelőzés:** fontos a személyi és környezeti higiéné betartása, a település-egészségügyi és állat-egészségügyi szabályok betartása, továbbá a rágcsálóirtás és a védőruhák alkalmazása.
- **Morbiditás:** 2022-ben 3 leptospirosis eset fordult elő (100 000 lakosra: 0,003).

- **Mortalitás:** 2022-ben hazánkban leptospirosis miatt nem történt halálozás.
- **Letalitás:** 2022-ben 0.
- **Járványügyi teendők:** A betegség bejelentendő. A beteget nem kell elkülöníteni, laboratóriumi vizsgálata szükséges.

FOGALOMTÁR

A, Á

acinetobacterek: aerob, Gram-negatív bacillusok, az *A. baumannii* számos antibiotikummal szemben rezisztens, kórházi fertőzésekben gyakori.

adenovírus: az Adenoviridae családba tartozó vírusok, főként felső légúti megbetegedéseket, valamint gasztrointesztinális fertőzéseket okoznak.

adjuváns: gyógykezelés hatását segítő anyag (pl. gyógyszerekben, védőoltásokban használt adalékanyag).

Aedes albopictus szúnyog: ázsiai tigrisszúnyog, amely számos betegséget (pl. a sárgalázat) terjeszt.

aerogén fertőző betegségek: légutakon át terjedő fertőző betegségek.

aflatoxinok: rákkeltő mikotoxinok, amelyeket a penészgombák (pl. *Aspergillus flavus*) termelnek.

agroterrorizmus: mezőgazdasági termékek és állatok megsemmisítésére, károsítására és ezen keresztül az élelmiszer-ellátás akadályozására irányuló terrorcselekmények.

agyi trombózis: az agyi erek elzáródása vérrög kialakulása miatt, az érintett terület funkciózavarával, féloldali idegrendszeri tünetekkel.

aktív immunizálás: olyan védőoltás, amelyben a gyengített virulenciájú vagy elölt kórokozó antigénje van jelen, és immunválaszt vált ki, amely védettséget nyújt az adott kórokozóval szemben.

akut: heveny, gyorsan kialakuló folyamat.

alapimmunizálás: a védőoltások első szakasza, többszakaszos immunizálás esetén.

alegység vakcina: a kórokozó egy részletét tartalmazó oltóanyag.

allergizáló hatás: valamely anyag immunválaszt okozó hatása.

anaemia (anémia): vérszegénység, alacsony vörösvértestszám.

anaerob: oxigén felhasználása nélkül életképes szervezetek.

analitikus epidemiológia: elemző epidemiológia, a betegség és a kiváltó okok közötti összefüggést vizsgálja.

anesztézia: Érzéstelenítés; lehet felületi, ekkor érzéstelenítő oldattal történik a bőr és a nyálkahártya bevonása, lehet helyi, amikor érzéstelenítővel körbeinjekciózás történik, lehet vezetéssel, amikor idegbe vagy gerincscsatornába juttatják az érzéstelenítőt. Általános érzéstelenítés történik altatással, altató gázok belélegeztetésével vagy intravénás altatókkal és fájdalomcsillapítókkal.

aneurizma: az érfal gyengesége miatt történő érfal-kiboltosulás, megrepedése vérzéshez, életveszélyes állapothoz vezethet.

Anopheles szúnyog: a malária kórokozóját terjesztő rovar.

antigén: olyan anyag, amely egy szervezetben immunválaszt vált ki.

antigén stimulus: antigén hatására bekövetkező immunválasz.

antihisztamin: a hisztamin felszabadulását gátló anyagok, melyek mérséklék az allergiás tüneteket.

antiinflammatorikus citokin: gyulladásgátló citokinek (fehérje, peptid, glikoprotein részecskék), melyek serkentő vagy gátló szerepet játszanak a sejtek közötti kommunikációban és az immunválasz kialakításában.

antimikrobiális szer: anyagok, gyógyszerek, melyek képesek elpusztítani vagy inaktíválni a mikroorganizmusokat.

antiszeptiszis: a baktériumok elpusztítására vagy szaporodásuk gátlására irányuló fertőtlenítő tevékenység.

antitoxin: egyes betegségek vagy mérgeanyagok ellen védő kivonat, mely vagy a szervezetben termelődik, vagy már védett szervezetek véréből állítják elő.

antivirális szerek: vírus elleni hatóanyagokat tartalmazó készítmények.

antropozoonózis: állatokról emberekre terjedő fertőzés.

arbovírusok: rovarok, kullancsok vagy szúnyogok közvetítik; agyvelőgyulladást okoznak.

aszpecifikus védekezés: nem közvetlenül a kórokozóra ható védekezési formák, melyek a fertőzések megelőzését segítik, és továbbterjedését gátolják.

aspiráció: belégzés, felszippantás, légutakban folyadék vagy egyéb anyag félrenyelése; valaminek a be- vagy kiszívása.

aszepszis: ideális steril állapot, amikor a műszerek, a bőr, illetve a műtéti seb mikroorganizmus-mentesek.

ataxia: az összerendezettség hiánya a mozgásokban, amely bizonytalan, ügyetlen mozgást eredményez idegrendszeri zavar vagy károsodás miatt.

attenuálás: gyengítés, például az attenuált vakcinák élő, de legyengített kórokozókat tartalmaznak.

autoimmun betegség: Az immunrendszer támadása a saját szervezetben található anyagok ellen, amely immunválaszt okozva kóros elváltozásokat eredményez. Például sclerosis multiplex, Sjögren-szindróma, szisztémás lupus erythematosus stb.

autoimmunitás: a szervezet saját anyagi váltanak ki immunválaszt.

autoinfekció: belső eredetű fertőződés, a szervezetbe korábban bejutott kórokozó által, például férgesség esetén a viszkető végbél vakarása, majd a szennyezett kézzel a peték szájba kerülése.

ágens: változást előidéző anyag.

ázalékállatok: csillósok, vízben élő egysejtűek gyűjtőneve.

B

bacteraemia: kórokozó baktériumok jelenléte a vérben.

bakteriológia: a baktériumok alaktanával és élettanával foglalkozó tudományág, az orvosi bakteriológia a baktériumok által okozott betegségeket kutatja.

baktériumok: Egysejtű, néhány mikrométeres, sejtes mikroorganizmusok. Prokarióta szervezet, nincs sejtmagjuk és más sejtszervecskékük. Változatos megjelenésűek, sejteik gömb, pálca, csavart alakúak lehetnek.

behatoló képesség (invazivitás): a kórokozó tulajdonsága, amely lehetővé teszi a szervezetbe való bejutást.

biopszia: sejt vagy szövetminta vétele diagnosztikai célból.

biostatisztika: alkalmazott statisztikai ág, amely a biológiai tudományok adatait elemzi.

bioszenzor: érzékelők, melyek felületükön biológiailag aktív anyagokat kötnek meg, így azok mértéke mérhető.

borsóka: Kerek, áttetsző hólyagocska, benne a lárvával. A horgasfejű galandféreg fertőzés szövődménye, izmokba, agyba vándorol az állatokban. Emberbe a táplálékkal juthat, és benne férgességet okozhat.

botulinumtoxin: a *Clostridium botulinum* által termelt toxin, mely ételmérgezést okozva súlyos bénulásokat okoz.

bradycardia: a normálnál lassabb szív működés (50/perc alatt).

bulbáris izmok: a szemgolyót mozgató izmok.

C, Cs

carditis: szívizomgyulladás.

chloroquine: klorokin, a malária megelőzésére és kezelésére használt gyógyszer.

cianózis: a bőr és/vagy a nyálkahártyák kékes-lilás elszíneződése oxigénhiány következtében.

ciklicitás: valamilyen jelenség bizonyos időközökben való ismételt megjelenése.

cisztás: hólyagos.

CLA: Konjugált linolsav, omega-6-tartalommal. Étrendkiegészítő.

condyloma: Növedék, szemölcs, göb. A condyloma acuminatum (HPV) fertőzés esetén a nemi szervek körül kialakult szemölcsös növedék.

cutan betegség: a bőrbetegségek összefoglaló neve.

csíramentesítés, sterilizálás: a mikroorganizmusok minden formájának elpusztítása.

csíraszám: adott kórokozó megtelepedési, előfordulási sűrűségét jelző mutató.

cseppfertőzés: A fertőzések terjedésének egyik módja, amikor a kórokozók tüszentes, köhögés után, a levegőben szétporlasztott nyálcseppekhez tapadva a légáramlással jutnak tovább, és belélegezve, lenyelve fertőzést okoznak.

D

defektus: hiány.

delírium: a tudat elborulása, érzékcsalódásokkal járó átmeneti tudatzavar.

demográfia: Az emberi populáció leírásával, váltoásaival foglalkozó tudományág. Vizsgálja a népesség méretét, szerkezetét, eloszlását, a születések, halálozások, be- és kivándorlások adatait.

deratizáció: rágcsálóirtás, rágcsálómentesítés.

detekció: jelek, tünetek felismerése, tudatosulása.

dezinfekció: fertőtlenítő eljárások alkalmazása.

dezinficiens: fertőtlenítőszer.

dezinszekció: rovarirtás, az egészségre káros rovarok elleni védekezés.

diagnózis: kórisme, a felismert betegség megnevezése.

DIC (disszeminált intravaszkuláris koaguláció): a véralvadás érpályán belüli kóros fokozódása trombusok képződésével.

diplococcus: két gömbalakú kórokozó (coccus) összekapcsolódott formája.

direkt kontaktus: közvetlen érintkezés.

diverziós eszközök: kárt okozó, felforgató, ellenséges tevékenységek eszközei, ilyen a kémkedés, rombolás, szabotázsakciók stb.

donor: véradó vagy valamilyen szerv adományozója.

drain: a váladékok lebocsátására szolgáló cső vagy egyéb eszköz.

dysuria (dizúria): vizeletürítési zavar, nehézség, fájdalommal vagy akadályozottsággal.

E, É

eclampsia: az egész testre kiterjedő görcsökkel járó eszméletvesztéses állapot.

ektoparazita: Testfelszínen élősködő parazita.

eliminálás: kirekesztés, eltávolítás, kihagyás, kiiktatás.

ELISA-módszer: IgG és IgM típusú vírusspecifikus antitestek kimutatására alkalmas diagnosztikai módszer.

elkülönítés: A fertőző beteg elkülönítése az egészséges emberektől. Ez történhet otthon, kórházi fertőzőosztályon vagy kijelölt intézményben, veszettség, pestis esetén a Dél-Pesti Centrumkórházban.

encephalitis: agyvelőgyulladás.

endémia: egy adott fertőző betegség, amely egy bizonyos területen, valamilyen okból tartósan, gyakran előfordul.

endocarditis: a szívbelhártya (endocardium) gyulladása.

endogén fertőzés: saját szervezetből, gócból származó fertőzés.

endotoxin: baktériumok elpusztulása után felszabaduló méreganyagok.

endotracheális intubálás: a légcsőbe vezetett lélegeztető cső, tubus.

enterális: emésztőrendszeri folyamatok jelzője.

enteritis infectiosa: fertőzéses eredetű emésztőrendszeri megbetegedések, melyeket hasmenés, hányás, láz jellemezhet.

enterobakterek: Az enterobacteriaceae család tagjai az enterobacter genust alkotják. A normál bélflórában előfordulnak, opportunisták kórokozók, megtámadhatják a legyengült szervezetet. Nosocomiális fertőzéseket okozhatnak.

enterococcusok: az enterococcus genusba tartozó Gram-pozitív gömb alakú coccusok, párban és láncban is előfordulnak. Jelen vannak a bélcsatorna normál flórájában, de legyengült szervezetekben az emésztőrendszer megbetegedéseit okozzák.

enterohaemorrhagiás: bélvérzést okozó.

enteroinvazív: a bélrendszert megtámadó.

enteropatogén: a bélrendszerben betegséget okozó.

enterotoxikus: a bélrendszert mérgező.

enterotoxikus E. coli: speciális toxint termelő E. coli.

enterovírusok: az emésztőrendszert és a felső légutakat megfertőző vírusok.

eosinophilia: eosinofil fehérvérsejtek kórosan magas száma a vérben. Kórjelző, allergizáló anyagok, paraziták, kóros sejtek jelenlétére utal a szervezetben.

epidémia: egy fertőző betegség egy bizonyos területen jóval nagyobb számmal jelentkezik a szokásosnál, rövid idő alatt sok új megbetegedéssel.

erythema migrans: A Lyme-kór jellemzője, folyamatosan növekvő vörös folt a kullancscsípés helyén.

esélyhányados: eset-kontroll vizsgálatban számított kockázati mutató, egy betegség és egy feltételezett rizikófaktor közötti összefüggés vizsgálatára alkalmas.

eset-kontroll vizsgálat: az elemző epidemiológiai vizsgálatok körébe tartozik, ahol a feltételezett kockázati tényezők jelenlétét a beteg és a kontrollcsoport összehasonlításával mérik.

esetsorozat: hasonló betegségben szenvedő betegek kórképének összehasonlítása, elemzése, közös jellemzők keresése, következtetések levonása, hipotézisek felállítása céljából.

exogén fertőzés: a külvilágból származó fertőzéses folyamat.

exotoxin: a baktérium által a külvilágba kiválasztott méreganyag.

expozió: találkozás a kórokozóval, illetve egyéb károsító tényezővel.

express kimutató készlet: lehetővé teszi egy adott kórokozó antigénjeinek azonnali kimutatását, gyors teszt, például a COVID-19-fertőzés kimutatására.

extrapulmonális tbc: a tüdőn kívüli szervek tuberkulózisa (csont-ízületi, nőgyógyászati, vese, agyi stb. folyamatok), melyek másodlagosan, a baktérium szóródása révén jönnek létre.

extrinsic faktor: külső tényező valamilyen folyamat bekövetkezésekor.

élelmezés- és táplálkozás-egészségtan: Feladata útmutatást adni a korszerű, biztonságos élelmiszerek előállítására, kezelésére, forgalmazásuk szabályozására; segíteni az egyén szempontjából kedvező táplálkozási szokások kialakítását.

élelmiszer-eredetű megbetegedések: ételfertőzés, ételmérgezés okozta betegségek neve.

élelmiszer-terrorizmus: az élelmiszerek előállításának és ellátásának zavarása szabotázzsal vagy az alapanyagok, illetve a késztermékek mikrobiológiai, kémiai vagy radioaktív szennyezésével vagy az ezzel való fenyegetéssel, kiéheztetést, pánikot keltve.

élettartam-prevalencia: azoknak a személyeknek a számát jelenti egy adott népességben, akiknél a vizsgált jelenség (betegség vagy egyéb tulajdonság) az életük során valaha fennállt vagy jelenleg is fennáll.

élő vakcina: élő, gyengített kórokozókat tartalmazó oltóanyag.

ételfertőzés: Kórokozókkel fertőződött ételek, melyek az ételek megromlását okozzák. A romlott étel emésztőrendszeri megbetegedést idéz elő, ami hányással, hasmenéssel és egyéb tünetekkel jár.

ételmérgezés: az ételbe került kórokozók toxinjai, mérgező anyagai okozzák a megbetegedést.

F

farmakoepidemiológia: az epidemiológia ága, amely nagy számú populációkon vizsgálja a gyógyszerek alkalmazását, felhasználását és hatásait.

fejldési rendellenességek: Olyan magzati és embrionális életben kialakuló alaki, biokémiai és működésbeli rendellenességek, amelyeket a magzati életben vagy a születés után észlelnek. Okai lehetnek gén- vagy kromoszóma-rendellenességek, magzati ártalmak (alkohol-, kábítószer-fogyasztás, dohányzás), egyes teratogén, azaz magzatkárosító gyógyszerek, fertőzések (rubeola, szifilisz, bárányhimlő), méhen belüli kényszersértés, koraszülés. Formái: végtag-rendellenesség, -hiány, csípőficam, dongaláb, nyitott gerinc, a belső szervek rendellenességei (szűkületek, sérvek, hiányok), Down-kór, szájhasadékok stb.

felügyelet (surveillance): aktív megfigyelés, adatgyűjtés és elemzés, a fertőző és egyéb betegségek megelőzéséhez és leküzdéséhez szükséges eljárások és intézkedések tervezése, végrehajtása és ellenőrzése.

felülfertőződés: a már fertőzött szervezet legyengült immunrendszere következtében egy újabb fertőzés létrejötte, ami tovább rontja a beteg állapotát.

fenilketonúria: örökletes, veleszületett betegség, a fenilalanin nevű aminosav bontási zavara enzimhiány miatt, ami ezáltal felszaporodik a vérben, és súlyos idegrendszeri zavarokat okoz.

fertőtlenítés (dezinfekció): Minden olyan fizikai, kémiai vagy kombinált eljárás, amely a fertőző forrásból a külső környezetbe kikerült kórokozók elpusztítására, illetőleg fertőzőképességük megszüntetésére, inaktiválására irányul. A fertőtlenítés lehet folyamatos, illetve a lezajlott fertőzés utáni zárófertőtlenítés vagy ezek szigorított formája, amikor hatósági ellenőrzés mellett folyik az eljárás.

fertőzés: a kórokozó (baktérium, vírus, gomba, parazita, protozoon) kapcsolatba lép a szervezettel, ahová behatol, megtelepszik, elszaporodik, és a szervezet válaszreakcióba lép ellene.

fertőzés forrása: olyan emberi vagy állati szervezet, amelyben a kórokozó jelen van, benne szaporodik, és amelyből kijutva fertőzést hoz létre.

fertőzés terjedése: A lehetséges módjai közé tartozik a közvetlen érintkezés, a kontakt fertőzés; a cseppfertőzés köhögéssel, tüsszentéssel a légutakon át; talaj és tárgyak közvetítésével; étel és víz útján szájon át; ízeltlábúak, állatok által, vérszívás, kontakt fertőzés, ürülék, valamint termékeik (hús, tojás) útján. Transzplacentáris fertőzéssel a fertőzött anya a méhlepényen át fertőzi a magzatot.

fertőzőképesség (infektivitás, virulencia): a kórokozó azon képessége, hogy mekkora csíraszámval tudja elérni a fertőzés létrejöttét.

fluorescens: megvilágításra zöldesen fénylő vizsgálati anyag.

fogékonyság: az adott kórokozóval szembeni hatékony védekezőképesség hiánya.

foglalkozás-epidemiológia: a foglalkozásokkal összefüggő megbetegedéseket kutatja.

G, Gy

galaktozémia: Ritka, veleszületett, örökletes anyagcserezavar. A máj nem képes a galaktóz nevű cukrot glükózzá alakítani enzimhiány miatt, a galaktóz felszaporodik a vérben májkárosodást, idegrendszeri és egyéb szervi elváltozásokat okozva.

gamma-globulin: A vérben található immunfehérje-csoport, amely IgG, IgM és C reaktív proteinből áll, és az immunvédelem fontos része. Fertőzések megelőzésében és gyógyításában használva, injekciókban beadva fokozza az ellenálló képességet az immunrendszer erősítésével.

gasztroenterális: emésztőrendszeri, gyomor-bél traktussal összefüggő jelenség.

gázálarc: Fejre illeszthető és rögzíthető maszk. Alkalmas mérgező gázok, anyagok kiszűrésére.

generalizáció: általánosítás, általánossá válás.

genetikai epidemiológia: az öröklött tulajdonságokkal összefüggő elváltozásokat, a betegségek kialakulását meghatározó tényezőket tanulmányozza.

genitális: nemi szervi.

glomerulonephritis: a vesében található vizeletkiválasztó érgomolyagok, glomerulusok gyulladása, amely lehet akut vagy krónikus, a vizeletelválasztás zavarával jár.

gomba: A gombák eukarióta, sejtfallal és valódi sejtmaggal rendelkező, egy- vagy többsejtű klorofill nélküli mikroorganizmusok. Nagyságuk néhány mikrométertől több száz mikrométerig terjedhet. Három fő csoportjuk a fonalas, a sarjadzó, illetve a dimorf gombák, melyek mindkét alakban létezhetnek.

Gram-pozitív vagy -negatív baktérium: a Gram-festés egy sejtfestési eljárás, mellyel a baktériumok két csoportra oszthatók a festődés alapján. A Gram-pozitív baktériumok kékes-lilára, a -negatívok rózsaszín-pirosra festődnek. Gram dán kutató volt.

granuloma: Sarjszövet, sejttes allergiás reakció, melyben egy antigént falósejtek vesznek körül. Mikroorganizmusok, paraziták, idegen testek, vegyi anyagok hatására létrejövő, körülírt, kerek szövetszaporulat, növedék.

gyógyszermellékhatás: a terápiás hatáson kívül jelentkező nem kívánatos hatások (pl. hányinger, allergiás tünetek, közérzeti, alvászavarok, étvágytalanság stb.)

H

hámpenetráció: a bőrön való átjutás, átfúródás.

hatáserősség: valamely gyógyszer vagy anyag hatásának mérőfoka, a dózis és a kifejtett hatás mértékének összefüggésében.

hemagglutináció gátlási próba (HAG): Egyes mikroorganizmusok a felületükön hemagglutinint hordoznak, melyek a vörösvértestek összecsapzódását, alvadását okozzák. A vizsgálati anyagot a hemagglutinációt gátló anyaggal hozzák össze, ennek hatékony mennyisége jelzi a szérum ellenanyag-tartalmát az adott kórokozóval szemben, és segít azonosítani a kórokozót.

haematogén betegség: a véráramba kerülő, és abban tovább terjedő kórokozók által okozott fertőzőes kórformák, például malária, Lyme-kór, *Hepatitis B, C*, HIV-AIDS stb.

hemato-onkológiai betegség: a vérképző szervek daganatos betegségei, leukémiák.

haemokultúra: a vérben jelen lévő kórokozók kitenyésztése.

hepatovírusok családja: vírushepatitist okozó vírusok családja – *A, B, C, D, E* hepatovírusok – a picornavírusok nemzetség hepatovírus családjába tartoznak.

herpes zoster: övsömör; a varicella lappangó vírusa okozza felnőttkorban.

herpeszvírusok: a Herpesviridae családba tartozó DNS-vírusok elnevezése.

Hill-kritériumok: kilenc alapelvből álló rendszer, amely segít bizonyítani egy feltételezett ok és egy megfigyelt hatás közötti ok-okozati összefüggést.

hipotézis: egy előzetes feltevés, feltételes állítás, melyet bizonyítani vagy cáfolni lehet.

hipovolémiás sokk: A keringő vérmennyiség-csökkenés miatt kialakuló sokkállapot. Oka vérzés, folyadékvesztés (hányás, hasmenés, ion- és vízvesztés), kiszáradás, vérplazmavesztés égéseknél. Alacsony vérnyomás, szapora pulzus, sápadt, hideg bőr, a vizeletkiválasztás csökkenése jellemzi, mely beavatkozás nélkül halálos kimenetelű a keringés összeomlása miatt.

hospitalizáció: hosszabb kórházi tartózkodás következtében kialakult magatartászavar, testi-lelki ártalom neve.

humánpatogén vírus: emberi megbetegedést okozó vírus.

idült veseelégtelenség: a veseműködés krónikus károsodása, a vizeletben fehérje, vér ürül, a vizeletmennyiség fokozatosan csökken, a szervezetben felhalmozódnak a bomlástermékek, urémia (húgyvérűség) alakul ki, amely beavatkozás nélkül halálhoz vezet.

immundefektus: az immunrendszer hiányos működése miatt a védekezőképesség zavara.

immunitás: A szervezetet érő, idegen, ártalmas anyagokkal, különösen kórokozókval és mérgekkel szembeni védekezés. Lehet természetes és mesterséges (valamilyen beavatkozás, pl. védőoltás következménye).

immunizálás, immunizáció: a szervezet védetté (immunissá) tétele a fertőző betegségekkel szembeni védőoltások segítségével.

immunkárosodás: csökkent immunrendszeri funkciók veleszületett, genetikai okokból vagy szerzett, helytelen életmód, betegségek következtében.

immunológia: az orvosbiológiai tudományok azon ága, amely az immunrendszer felépítésével, normális és kóros működésével, betegségeivel foglalkozik.

immunológiai deficit: az immunrendszer elégtelen működése, amiért három tényező felelős – a rendszer éretlensége, a genetikai tényezők és a másodlagos ártalmak, betegségek.

immunszérum: specifikus antitesteket nagy töménységben tartalmazó vérplazma.

immunszuppresszió: A szervezet immunrendszerének elnyomása gyógyszerek vagy autoimmun betegségek által, amikor a szervezet önmaga ellen fordul. Ezáltal a természetes védekezési reakciók csökkennek.

immunszuppressziós terápia: A szervezet immunreakciójának elnyomása az immunválasz csökkentésére. Ezt immunszuppressziót okozó gyógyszerekkel lehet elérni, melyek csökkentik az immunrendszer működését. Ilyenek a szteroidok és a citotoxikus szerek. Autoimmun betegségekben, szervátültetések után használatosak.

immunválasz: az antigén hatására a szervezetben létrejött reakciók összessége, mely egyrészt sejtes, az antigén ellen ható sejtek mozgósításával, másrészt humorális, a szérumban ellenanyagok képződésével jár.

inaktivált vakcina: elölt kórokozókat vagy azok antigénszerkezetét megtartott, de detoxikált termékét tartalmazza.

inapparens fertőzés: alacsony csíraszámú és csökkent fertőzőképességű kórokozókval történt fertőzés jó immunállapotú fertőzötteken, minimális tünetekkel.

incidencia: egy adott populációban adott időtartamon belül újonnan keletkezett esetek gyakorisága.

incidencia hányados: adott időegység alatt keletkezett új betegségek számának aránya az érintett lakosság-számhoz viszonyítva.

indikáció: javallat, ajánlás, javaslat.

indirekt kontaktus: közvetett terjedési mechanizmus, valamilyen élő vagy élettelen közeg útján, annak közvetítésével.

infekció: fertőzés, idegen faj megtelepedése a gazdaszervezetben (lásd még: fertőzés).

infekciókontroll: az egészségügyi ellátással összefüggő fertőzések kialakulásában szerepet játszó tényezők ismeretén alapuló, a fertőzések megelőzésére irányuló intervenciók, beavatkozó tevékenység.

inhalálás: belégzés, orvosi értelemben gőzök, gázok, porlasztott anyagok belégzése.

inkubációs idő: Lappangási idő, a fertőződéstől az első tünetek megjelenéséig eltelt idő. Ezalatt szaporodnak el a kórokozók, és kezdik meg károsító tevékenységüket.

interferon: Fehérjék, melyeket a különböző kóros behatásokra, az általuk megtámadott szervezet sejtjei bocsátanak ki, a citokinek közé tartoznak. Aktiválják az immunrendszert és a sejtek védekező mechanizmusait.

interleukin: a fehérvérsejtek által előállított proteinek, a citokinek egy csoportját alkotják, működésük alapvető az immunrendszer számára.

intervenciók vizsgálatok: Ezek során az analitikus epidemiológia hipotéziseinek, eredményeinek igazolására kísérleti módszereket alkalmaznak humán populáción, szigorú etikai elvek betartása mellett. A feltételezett

kóroki tényező és a betegség kialakulása közötti ok-okozati kapcsolatot próbálják bizonyítani. Egy, a beavatkozásban részt vevő és egy kontrollcsoport eredményeit hasonlítják össze.

intrakután teszt: bőrbe adott teszt injekció, mely egy adott betegség jelenlétét vagy az ellene való védettséget igazolja, helyi allergiás reakcióval (pl. tuberkulin próba).

intrinsic faktor: a gyomor nyálkahártyájában termelődő fehérje, ami a B12-vitamin felszívódásához szükséges.

intubáció: lélegeztető tubus bevezetése a légcsőbe altatáskor, lélegeztetéskor.

invagináció: bélbetüremkedés; a bélelzáródás egy formája, amikor a vékonybél betüremkedik saját folytatásába, ami így elzáródik.

invazív beavatkozás: a beteg testébe bőrön, nyálkahártyán vagy testnyíláson keresztül behatoló fizikai beavatkozás, például műtét, endoszkópia stb.

izolálás: Elszigetelés, leválasztás, elkülönítés. Orvosi értelemben: a kórokozó kiválasztása, a fertőző beteg elkülönítése, a műtéti terület elszigetelése steril textiliákkal, fóliákkal stb.

J

járvány: epidémia, valamely fertőző betegség viszonylag rövid időn belüli, tömeges előfordulása.

járványtan: A fertőző betegségek gyakoriságával, eloszlásával, kockázati tényezőivel és megelőzésével foglalkozó tudomány elmélete és gyakorlata; az epidemiológia egyik területe. Célja a fertőző betegségek és az általuk okozott járványok elleni küzdelem.

járványvédelem: A járványok megelőzésére irányuló intézkedések és teendők összessége. A lehetséges fertőző források felderítése és ártalmatlanítása. Védőeszközök és védőruházatok biztosítása. Felvilágosító munka a lehetséges veszélyekről és a követendő magatartásról. Járványvédelmi terv készítése az adott terület sajátosságait figyelembe véve. Védőoltások felvétele. Csoportosulások kerülése. Maszkviselés. Személyes kontaktusok kerülése.

jejunum: a vékonybél patkóbél utáni felső szakasza.

K

kanül: műanyagból vagy fémből készült csőszerű orvosi eszköz, amelyet erekbe vagy testüregekbe helyeznek, anyagok ki- vagy bevezetésére.

Kaposi-szarkóma: Kaposi Mór magyar orvos írta le 1872-ben. A humán herpeszvírus okozza, legyengült immunrendszerű embereken (AIDS, szervátültetés, immunszuppresszió), általában a bőrön kezdődik. A végtagokon gyakoribb a rosszindulatú daganat.

katéter: vékony, műanyag, gumi-, szilikon-, fém- vagy üvegcső, amivel az üreges szerveket lehet vizsgálni, szondázni, feltölteni, öblíteni vagy kiüríteni.

katéterrel összefüggő húgyúti fertőzés: a nem megfelelő sterilitással és technikával végzett katéterezés, a nem megfelelően gondozott és cserélt katéter, a megfelelő ellenőrzés hiánya okozta nosocomialis fertőzés típusa.

kemoprofilaxis: a szervezet fertőzések elleni védelmének fokozása kemoterápiás szerekkel.

kemoterapeutikum: mesterségesen előállított vegyi anyagok, például szulfonamidok.

kemoterápia: Általános értelemben az a gyógyító eljárás, melynek során vegyi anyagok, gyógyszerek testbe juttatásával a betegséget okozó mikroorganizmusok vagy kóros sejtek elpusztíthatók. Ilyen például a daganatos betegségek citosztatikumokkal, sejtburjánzást gátló anyagokkal történő kezelése.

keresztmetszeti vizsgálat: megfigyeléses epidemiológiai vizsgálat, amely adott népesség egy adott időpontbeli állapotáról ad információkat, összegyűjtve a mintapopuláció adatait, változóit és azokat elemezve, az adott időtartamra nézve.

kettős vak kísérlet: vizsgálati módszer, melynek során sem a vizsgált személy (beteg), sem a vizsgálatot végző szakember (orvos) nem tudja, ki tartozik a vizsgálati vagy a kontroll csoportba, így azt sem, hogy ki kapott hatástalan placebót vagy hatóanyagot tartalmazó szert.

kiserek diffúz trombózisa: DIC, lásd ott!

kísérleti csoport: a vizsgálatban részt vevő személyek, akiken a vizsgálat történik.

kitettségek: ezalatt egy adott fertőzés vagy betegség kialakulásának lehetőségét értjük bizonyos külső körülmények megléte miatt (pl. fertőzőosztályi ápolók ki vannak téve a fertőzéseknek).

klasszikus fertőzés: egy fertőző betegség a jellemző képpel, tünetekkel és lefolyással.

klebsiellák: Az Enterobacteriaceae család tagjai, mozgásra nem képes, Gram-negatív, pálcika alakú baktériumok. Gyakoriak nosocomialis fertőzésekben, antibiotikum-rezisztens tüdőgyulladást, húgyúti, seb-, katéter- és véráramfertőzéseket okozhatnak.

klinikai tünet: a betegségre jellemző objektív tünetek.

kohorsz vizsgálat: követéses, megfigyeléses epidemiológiai vizsgálat, melynek során egy csoport a kohorsz (amelyben lévők tulajdonságai valamiben hasonlóak, és exponáltak valamilyen kockázati tényezővel) és egy kontrollcsoport eredményeit vizsgálják, időben előre felé, a feltett kérdések mentén. Kiinduláskor mindkét csoport tagjai mentesek a vizsgálandó betegségtől. Mindkét csoportban figyelik, hogyan alakul ki a vizsgált betegség.

konjunktíva: a szem kötőhártyája.

kontagiozitási index: 100 fertőzésnek kitett fogékony egyénből hány lesz beteg. Például skarlát: 30-50%, kanyaró: 95%, poliomyelitis: 1-2%.

kontakt fertőzés: a beteggel történő közvetlen kapcsolat, érintkezés okozta fertőzés.

kontraindikáció: Ellenjavallat. Olyan állapot, illetve körülmény, amikor egy bizonyos gyógyszer, kezelési mód, esetleg vizsgálat típus nem alkalmazható a betegnél.

kontrollcsoport: egy vizsgálatban azok a személyek, akik nem kapták meg a vizsgált szert, vagy nem rendelkeznek a vizsgált csoport tulajdonságaival, velük hasonlítják össze a vizsgált személyeknél nyert eredményeket.

kooperáció: együttműködés.

kórházhygiéné: az orvostudomány szakterülete, amely a betegellátás magas szintű higiéniájának biztosításával és az inféktiókontroll (lásd ott!) megszervezésével foglalkozik.

koronavírus: A coronaviridae család orthocoronoviridae alcsaládjába tartozó fajok elnevezése. Lipidburkos RNS-vírusok, amelyek légúti, enterális és idegrendszeri megbetegedéseket okoznak. Nevüket formájuk alapján kapták, felszínükből körkörös, burokba ágyazott fehérjényúlványok állnak ki. Idetartozik a SARS-CoV-2, COVID-19 járványt okozó vírus.

korreláció: kölcsönös viszony, egymástól való függés.

korrelációs együttható: A két változó közötti kapcsolatot, összefüggést mutatja. Értéke -1 és $+1$ között változhat, ahol a -1 és a $+1$ a legnagyobb egyezést, 0 a legnagyobb eltérést jelenti.

korspecifikus mortalitás: a korspecifikus halálozási arányszám a korcsoportok szerinti halálozások ezer megfelelő korú népeségre jutó száma, évközepi népeséget számítva.

környezet-egészségtan: tartalmazza a biztonságos vízellátást, a tiszta levegőt, a megfelelő hulladékkezelést, az élelmiszerek megfelelő kezelését, a megfelelő lakhatást, a lakhelyi és közterületi tisztaságot, a megfelelő állattartás körülményeit.

környezet-epidemiológia: a környezeti ártalmak és a megbetegedések közötti összefüggéseket kutatja.

környezetvédelem: az a tevékenység, amely az emberi társadalom által saját természeti létfeltételeiben, saját maga által okozott károsodások megelőzésére, a károk mérséklésére vagy elhárítására irányul.

közegészségügyi intézkedés: hatósági intézkedések a lakosság egészségi állapotának vizsgálatára, megóvására, javítására, a feladatok meghatározására és vizsgálatára.

köztigazda: Élőlény, amelyben valamely élősködőnek alacsonyabb fejlődési alakja (álcája, lárvája, borsókája, hólyagférgé) jön létre. A köztigazdából az élősködő úgy kerül a végleges gazdába, hogy az megemészti a köztes alakot.

kreatinkináz: Enzim, amely a sejtek energiatermeléséért felel, a szív- és vázizomban, agyban található. A vérből mutatható ki, alacsony értéke az izomtömeg csökkenésére, magasabb értéke szívizom-gyulladásra, infarktusra,

veseelégtelenségre, agyi problémákra utalhat. Normál értéke férfiaknál 17–150, nőknél 10–80 nemzetközi egység/liter.

krónikus (idült) betegség: lassan kialakuló és hosszan tartó, lassú lefolyású, panaszokkal járó betegség.

krónikus obstruktív tüdőbetegség (*Chronic Obstructive Pulmonary Disease, COPD*): A tüdő kis légutai-ban végbemenő krónikus gyulladás, amely nehézlégzéssel, köhögéssel, váladékképződéssel jár. A dohányzás nagymértékben elősegíti a kialakulását.

kumulatív incidencia: a megbetegedettek arányát méri egy megfigyelt, állandó számú populációban, egy meghatározott időtartamban.

L

laktát dehidrogenáz (LDH): Enzim, ami a szervezet szöveteiben található, a vérben csak kis mennyiségben van jelen. Szövet-sérülés, pusztulás esetén nagy mennyiségben kerül a vérbe (pl. szívinfarktus, májgyulladás, izomsérülés stb.), így a folyamat felismerhető, és a gyógyulás nyomon követhető. Normál értéke: 135–220 U/l.

lappangási idő: a fertőzéstől az első tünetek megjelenéséig számított idő (lásd még: inkubációs idő).

látens vagy néma fertőzés: tünetek nélkül zajló fertőzés.

latex agglutinációs (LA)-eljárás: Diagnosztikai eljárás, amely a részecskék összetapadását, agglutinációját okozza latex (speciális növényi kivonat, mesterségesen is előállítható vegyület) segítségével. Antigének és antitestek kimutatására használják.

légúti (aerogén) fertőzés: a felső és az alsó légutakat megtámadó fertőzések.

légzőkör: gépi lélegeztetés során a lélegeztető gép és azt a beteggel összekötő csőrendszer, a be- és kilégzés biztosításával.

legyengített (attenuált) kórokozó: Védőoltásokban használják, az ágens a kórokozó képességét elveszti, de immunogenitását megtartja, ezáltal védelemet tud kiváltani. Ilyen például a BCG-oltás (*Bacillus Calmette-Guerin*), amely 14 éven át tenyésztve legyengített baktérium.

lélegeztetéssel összefüggő pneumonia (*Ventilation Associated Pneumonia - VAP*): 48 órán túl végzett intratracheális lélegeztetés után fellépő tüdőgyulladás, melyet számos kockázati tényező jelenléte mellett a nem megfelelő sterilitás és technika, multirezisztens baktériumok jelenléte is elősegít.

lentivírus: a retrovírusok egy csoportja, jellemzőjük, hogy a szervezetbe kerülés után csak később jelennek meg tünetek, és gyakran okoznak immunhiányos állapotot (pl. HIV).

letális faktor: halált okozó anthrax toxin, amely szeptikus sokkot okoz.

letalitás: Egy betegség életveszélyességét mutatja. Egy adott betegségben szenvedők közül hányan haltak meg egy határozott időtartamban (százalékban fejezzük ki).

levamizol: élősködő fonálférgék elleni gyógyszer.

levegőtúlnyomásos óvóhely: a túlnyomás gátolja a gázok, fertőző anyagok bejutását a védett területre.

limfocita: A limfociták a fehérvérsejtek egyik csoportját képezik, a nyirokszervekben képződnek, a vér és nyirokrendszerben keringenek, a szervezet védekező mechanizmusában vesznek részt.

liquor: Agy-gerincvelői folyadék (*liquor cerebrospinalis*). Az agykamrákban termelődő és az agyat, illetve a gerincvelőt körülvevő, 120–250 ml térfogatú testfolyadék, amely a koponyán és a gerinccsatornán belül a pókhalóhártya alatt helyezkedik el.

listeriosis: a *Listeria monocytogenes* baktériummal fertőzött ételek okozhatják, gasztrointesztinális tünetekkel.

longitudinális: hosszanti; hosszú ideig tartó (pl. utánkövetés, megfigyelés).

lymphadenitis: nyirokcsomó-gyulladás.

lymphogén betegség: nyirokrendszert érintő vagy a nyirokrendszeren át terjedő megbetegedés.

M

májkóma (hepatikus encefalopátia): Májelégtelenség miatt kialakuló idegrendszeri funkciózavar, mely a kómaig súlyosbodhat. Oka a máj méregtelenítő funkciójának károsodása miatt a salakanyagok felhalmozódása a vérben.

májzsugor (cirrhosis): Krónikus májbetegség. Különböző károsodások (leggyakrabban túlzott alkoholfogyasztás) következménye. A májsejtek elhalnak, a májszövet hegesedik, funkciói romlanak, elégtelenné válnak.

makrofág: monocytákból átalakuló nagy fehérvérsejtek, melyek bekebelezik a kórokozókat, sejtörmelék, kóros sejteket, idegen anyagokat.

málnanyelv: Skarlátra jellemző tünet. A fehéren bevont nyelv a hegyén szemcsésen duzzadt és élénkvrös.

maradványtünet: valamely betegség után visszamaradó, panaszokat okozó károsodás, anatómiai vagy funkcióbeli elváltozás, például agysérülés utáni beszédzavar.

másodlagos mozgatóerők: a fertőző betegségek gyakoriságára, eloszlására, súlyosságára, időtartamára ható mozgatóerők; természeti, társadalmi és egyéni tényezők.

mebendazol: féreghajtó szerek összetevője, károsítja a férgek anyagcseréjét.

megbetegítőképeség erőssége (virulencia): fertőzőképesség, azaz a behatolás és megtelepedés képességének mértéke, a megbetegítés eredményessége.

megelőzés (prevenció): mindazon törekvések, melyek az egészség fejlesztését, megőrzését, illetve egészségkárosodás esetén az egészség mielőbbi visszaállítását, a károsodás további súlyosbodásának kivédését szolgálják.

megelőző fertőtlenítés: fertőtlenítés fertőző beteg jelenléte nélkül, például egy adott helyiség alkalmassá tétele új funkcióra (pl. új beteg fogadása).

méhnyak diszplázia: rákmegelőző állapot, a méhnyak nyálkasejtjeiben rendellenes sejtek jelennek meg a humán papillomavírus (HPV) fertőzés hatására.

meningeális: az agyhártyához tartozó jelek, fertőzések jelzője.

meningoencephalitis: agyhártya- és agyvelőgyulladás.

mentesítés: fertőzött vagy radioaktív terület, személy megtisztítása, veszélymentessé tétele.

mentesítő szer: a mentesítésre felhasznált vegyi és egyéb anyagok.

mesterséges népmozgalom, migráció: be- és kivándorlás, belső és külső vándorlás.

metronidazol: erős baktériumölő (baktericid) hatású vegyület, az anaerob baktériumokkal szemben is hatásos, a baktérium DNS-t károsítja.

mikrobiológia: biológiai szakterület, amely a mikroorganizmusok vizsgálatával foglalkozik.

mikroszkopikus fegyver: kórokozó mikrobák felhasználása a biológiai hadviselésben.

Minimum Basic Date Set (MBDS): minden betegről kötelezően rendelkezésre álló minimális adatmennyiség, európai szabvány, az összehasonlíthatóság és statisztikák készítése céljából.

mintapopuláció: a népességből kiválasztott egyének, akik az adott vizsgálatban részt vesznek.

molekuláris epidemiológia: a molekuláris biológia módszereinek alkalmazása epidemiológiai vizsgálatokban, a betegségek előrejelzése biológiai, genetikai paraméterekkel.

multikauzalitás: számos okra visszavezethető folyamat, betegség.

multirezisztens baktérium: az antibiotikumok hatásának ellenálló baktériumok, a nosocomialis fertőzésekben is szereplő kórokozók.

mutáció: az örökítő DNS egy ponton vagy szakaszon történő maradandó megváltozása, melynek következtében genetikai tulajdonságai megváltoznak.

művesekezéles: Veseelégtelenség esetén használt terápia része. Dialízis, szűrés, mellyel a salakanyagokat, mérgező anyagokat egy gépi szűrőrendszerrel eltávolítják a vérből.

N, Ny

nekrózis, nekrotizáció: elhalás.

Nematodák intestinális csoportja: Fonálférgek, melyek a bélben élőködnek. Idetartoznak az *Enterobius vermicularis* (oxyuriasis, cérnagiliszta betegség), a *Trichuris trichiura* (ostorférgesség), az *Ascaris lumbricoides* (orsóférgesség) és a *Trichinella spiralis* (trichinellosis) kórokozói.

nem specifikus tünet: az adott betegségre nem jellemző panasz, elváltozás.

Nemzeti Nosocomialis Surveillance Rendszer (NNSR): Az egészségügyi ellátással összefüggő fertőzések közül a kórházi fertőzések monitorozása céljából végzett adatgyűjtés központja. Feladata a beérkezett adatok gyűjtése, elemzése, a szükséges intézkedések megtétele, visszajelzés a beküldőnek. Célja a nosocomialis betegségek gyakoriságának monitorizálása, kockázatfelmérés, a kritikus területek azonosítása, következtetések levonása, intézkedések bevezetése a járványok elkerülésére.

néma (látens) fertőzés: a fertőzés nem okoz tüneteket és panaszokat.

népmozgalom: a népmozgalmi statisztikai adatok a népesség változásait írják le — születés, halálozás, házasságkötés, válás, vándorlás.

norovírus: hirtelen kialakuló, súlyos hányással és hasmenéssel járó gyomor- és bélgyulladást kiváltó fertőző betegség okozója, amely szájon át terjed étellel, itallal, a fertőzött személy által.

nosocomiális (kórházi) fertőzés: a kórházi, fekvőbeteg ellátással összefüggő fertőzés.

nyers halálozási arányszám: egy adott területen élő populációban méri a halálozás gyakoriságát egy adott időtartamban; ezer lakosra jutó elhunytak száma egy adott évben.

O, Ö

okspecifikus halálozás: egy meghatározott ok (baleset, betegség stb.) következtében meghaltakra nézve adja meg a halálozási arányszámot, 100 000 főre vetítve, azaz megmutatja, hogy 100 000 ember közül hányan haltak meg az adott ok következtében.

omikron variáns: a COVID-19 fertőzés SARS-CoV-2 mutált változata.

oocysta: a protozoonok egyik fejlődési alakja (pl. malária plasmodium).

opisthotonus: súlyos idegrendszeri érintettség jele (pl. tetanuszban) – a gerinc- és nyakizomzat a végtagok feszítőinek erős összehúzódása, spazmusa, mely a gerincet erős hátsó ívre kényszeríti, a talajtól elemeli, a fejet hátrahajtja, a végtagokat túlnyújtja.

orchitis: heregyulladás.

orthomyxovírusok: az RNS-vírusok egyik családja, idetartoznak az influenzavírusok is.

oxigén deficit: hiányos oxigénellátás, oxigénhiány, hypoxia.

oxigenizáció: a szövetek oxigénellátásának mértéke.

ökológiai (korrelációs) vizsgálat: az epidemiológia egyik módszertani formája, a környezeti hatásokat tanulmányozza egyes betegségek kialakulásában.

ökológia: az élőlények és környezetük közötti kölcsönhatások vizsgálata.

övsömör (herpes zoster): A varicellavírus okozta felnőttkori fertőzés. A gerincvelő hátsó szarvában lappangó vírus reaktiválódása okozza, a gerincvelői szegmentumokban sávszerűen, egy oldalon megjelenő fájdalmas ideggyulladás és bőrkiütések formájában.

P

pandémia: több földrészre vagy az egész világra kiterjedő járvány.

paralitikus: bénult.

paraméter: jellemző vagy mért érték, sajátságot meghatározó érték.

parazita: élősködő organizmust jelent, amely egy másik faj élő egyedeinek testében (endoparazita) vagy testfelszínén (ektoparazita) él, és annak testéből táplálkozik.

parotis: Fültőmirigy (glandula parotis). A legnagyobb páros nyálmirigy, amely az arc bőre alatt kétoldalon helyezkedik el, a fül előtt és alatt. Kivezető csöve (Stenon-vezeték) a pofa belső felszínén a szájüregbe nyílik, a felső, második kisőrlő magasságában.

parotitis epidemica: mumpsz, járványos fültőmirigy-gyulladás.

paroxizmális: rohamokkal járó.

passzív immunizálás: a szervezetbe a kórokozó ellen egy másik szervezetben (ember, állat) termeltetett speciális humorális antitesteket juttatunk.

patogén: kórokozó, betegséget kiváltó, okozó.

patogén fegyver: betegségeket okozó mikroorganizmusok.

patogenitás: a kórokozók megbetegítő képessége, betegséglétrehozó készsége egy adott gazdaszervezetben.

PCR- (Polymerase Chain Reaction) vizsgálat: Polimeráz-lánreakción alapuló vizsgálat, amely a vírusok DNS-töredékének sokszorozásával mutatja ki az adott vírus jelenlétét. A technológia alkalmas genetikai vizsgálatokra és fertőző betegségek diagnosztikájára is. Vírusbetegségek kimutatásában hasznos, például SARS-CoV-2 a COVID-19 kórokozója kimutatására (lásd még RT-PCR címszó alatt).

pediculosis: tetveség, fej-, ruha- vagy lapostetűvel történt fertőződés.

pediculus fajok: *Pediculus capitis* – fejtetű, *Ped. vestimenti* – ruhatetű, *Pthirus pubis* – lapostetű.

penicillin: antibiotikum, a béta-laktám csoport tagja, a Gram-pozitív baktériumok ellen hatásos.

perforáció: átllyukadás, kifúródás.

periódus-tartam-prevalencia: az összes előforduló eset száma egy populációban egy adott időtartam alatt.

pericardium: szívburok.

peritonitis: hashártyagyulladás, jelei a hasi fájdalom, nyomásra bekövetkező izomvédekezés, feszülés, valamint általános tünetek (láz, hányinger, hányás, elesettség).

pirimetamin: a malária megelőzésére és a toxoplazmózis kezelésére használt hatóanyag.

placebo: hatóanyag nélküli gyógyszerforma, elsősorban kísérleti célú felhasználásra.

placenta: méhlepény.

plasmodium: Egysejtű élősködő fajok, köztük vannak a malária kórokozói, a *Plasmodium vivax*, a *P. malariae*, a *P. ovale*, a *P. falciparum*. Különböző súlyosságú visszatérő lázas megbetegedést okoznak, legsúlyosabb a falciparum malária.

pneumonia: Tüdőgyulladás. A légutak és a tüdő betegsége, melyre a légzőhólyagok (alveolusok) gyulladása és izzadmánnyal való telítődése jellemző. Okozhatják baktériumok, vírusok és gombák, izgató anyagok. Kiterjedése lehet gócos, lebenyes, egy- vagy kétoldali. Lázzal, mellkasi fájdalommal, légzési zavarokkal és röntgenen látható beszűrődéssel jár.

polimorf: több alakban előforduló, eltérő alakú, különböző felépítésű stb.

pontprevalencia: egy adott időpontban méri egy betegség gyakoriságát.

populációs intervenció vizsgálat: Kísérletes epidemiológiai vizsgálat, amelyben prevenció vagy terápiás beavatkozások hatását, eredményeit vizsgálja nagyobb populáción, kettős vak kísérlet elvén. Általában megelőző eljárások hatásának mérésére szolgál, például a dohányzás elhagyásának hatásait vizsgálja.

postprimer tuberkulózis: A primer komplex aktiválódása, kiterjedése, szóródása, az immunrendszer gyengülése vagy felülfertőződés következtében, az állapot romlásával, köhögéssel, hőemelkedéssel, izzadással jár. Később a tüdőben szövetelhalás történik, gümők vagy üregek (caverna) képződnek, amit már fogyás, vérszegénység, gyengeség, véres köpet, légzéscsavar is követ.

potenciális biológiai fegyver: minden olyan, a biológia, a járványtan, a mikrobiológia, a toxikológia, a pszichológia, az ökológia és az agrártudomány körébe tartozó, károsító anyagot tartalmazó eszköz, ami az ellenség vagy annak javainak elpusztítására vagy fenyegetésére alkalmas.

prevalencia: egy adott időpontban vagy időszakban egy, az adott populációt érintő jelleg (pl. betegség) előfordulási gyakorisága.

preventív: megelőző, elhárító tevékenység, intézkedés.

primer tuberkulózis: *Mycobacterium tuberculosis* okozta elsődleges megbetegedés, ami a tüdőben gócot kialakítva nyirokér- és nyirokcsomó-gyulladást okoz, ez a primer komplex, ami enyhe hurutos, jellegtelen tünetekkel jár.

probiotikum: Olyan táplálékkiegészítők, amelyek élő, hasznos baktériumokat tartalmaznak, és a normál bélflóra fenntartását, illetve helyreállítását segítik. Antibiotikumok szedésénél, egyes bélbetegségekben, valamint a bélflóra károsodását megelőző alkalmazásokra használatosak.

prodromális szak: a fertőzés után megjelenő első, nem specifikus tünetek – hőemelkedés, láz, közérzeti zavar, gyengeség, étvágytalanság stb.

profilaxis: védekezés, megelőzés, óvintézkedés.

proglistis: A galandférgek utolsó, leváló íze, amely érett petéket tartalmaz, a széklettel a külvilágba ürül, ahol újabb fertőző forrás. Ha a peték állat vagy ember tápcsatornájába kerülnek, a férgek újra kifejlődnek belőlük.

prospektív vizsgálat: előremutató, távlati, utánkövető vizsgálati módszer.

protektív antigén: a kórokozó megbetegítőképesége, patogenitása szempontjából döntő jelentőségű antigén, az erre adott adaptív immunválasz (antitest termelés, sejtes védekezés) kivédi a kórokozó támadását, védi a szervezetet.

protozoon: állati egysejtűek csoportja, eukarióták (maggal, nucleolussal azaz magvacskával és citoplazmával rendelkeznek), idetartoznak az amőbák, az ostorosok (pl. *Trichomonas*) és a spórás (pl. *Plasmodium malariae*) egysejtűek, vegetatív és cysta formában.

***Pseudomonas aeruginosa*:** A *Pseudomonas* fajok Gram-negatív aerob baktériumok, a talajban, vízben, növényzetben élnek, de az egészséges emberek torkából, bőréről, székletéből is kitenyészthetők. A *Pseudomonas aeruginosa* erős virulenciával rendelkező faj, amely legyengült immunitású személyekben súlyos fertőzést okoz. Multirezisztens baktérium (a legtöbb antibiotikummal szemben rezisztens), kórházi fertőzésekben gyakori, légúti, húgyúti és egyéb szervek nosocomiális fertőzését okozhatja.

pszichoaktív szerek: Olyan vegyi anyagok, gyógyszerek, melyek a biológiai hadviselésben használhatók, pszichés zavarokat okozva harcképtelenné teszik az ellenfelet, de nem halálosak. Ilyenek a kábítószeres, az altatógázok, az izgató és egyéb tudatmódosító szerek.

pustula maligna: A bőranthrax típusos megjelenési formája. 1-3 cm nagyságú gennyes hólyag, amely a közepén fekete. Ezt a részt piros udvar és apró hólyagok veszik körül, ödémás környezettel. Fájdalmatlan, leginkább kézen, tenyéren, arcon nyakon fordul elő.

R

radioimmun: radioizotópok felhasználása diagnosztikai és terápiás célokra, a megfelelő izotóp kötődésével a vizsgált anyaghoz, vagy beteg szövethez.

random: véletlenszerű.

randomizált kontrollált vizsgálat: Egy adott megelőző vagy gyógyító beavatkozás hatékonyságára és elemzésére szolgáló vizsgálat. Kísérleti és kontrollcsoportba osztják a személyeket, majd összehasonlítják.

reaktíválódás: újból működésbe lépés, ismét aktívvá válás.

referencia populáció: viszonyítási alapot jelentő populáció, amihez a vizsgálat tárgyát képező populációt lehet hasonlítani.

regiszter: bizonyos szempontok alapján összeállított, könnyen áttekinthető nyilvántartás.

rehabilitáció: azon egészségügyi ellátások összessége, amelyek célja a betegség miatt kialakult funkcióvesztés (mozgáskorlátozottság, beszédzavar, csökkent teljesítőképesség, agyi, érzékszervi károsodás stb.) helyreállítása vagy pótlása, illetve kompenzáló új képességek kifejlesztése.

reovírus család: A Reoviridae család tagjai többnyire légúti vagy emésztőrendszeri fertőzéseket okoznak. Szerkezetükben kettős szálú, tagolt RNS-szál van. Embereket is megfertőznek, felnőttekben enyhébb, gyermekekben súlyosabb fertőzést okoznak. A családba 15 vírusnemzedék tartozik. Emberi szempontból a rotavírusok fontosak. Ezek vizes hasmenést okoznak, ami csecsemőkre veszélyes, ugyanis kiszáradást okozhat.

respirációs terápia: Légzési elégtelenség, azaz nem megfelelő oxigenizáció esetén alkalmazható kezelés. Több lehetséges módja van, ezek a belélegzett levegő dúsítása oxigénnel, oxigén orrszondával, oxigénsátorral vagy gépi lélegeztetés arcmaszkon vagy intratracheális tubuson át.

retrospektív: visszatekintő, például a folyamatok lezajlott periódusának vizsgálata.

retrovírus: A Retroviridae család tagjai. Olyan RNS-genommal rendelkező vírusok, melyek életciklusuk során a bennük lévő RNS-t DNS-é alakítják, és beillesztik azt a gazdasejt kromoszómáiba. Idetartozik a humán immundeficiencia vírus (HIV), amely az AIDS- (akut immunhiány szindróma) betegséget okozza.

rezervoár: Fertőző forrás, amiben valamilyen betegség kórokozója természetes módon él és szaporodik, és amiből kikerülve fertőzést, betegséget képes okozni. Lehet ember, állat, közeg (pl. víz).

rezisztencia: ellenállás, ellenálló képesség, gyógyszer hatóanyagára való érzékenység hiánya.

ricin: a ricinus növényének magjából kivonható mérgező fehérje.

rickettsiák: A Rickettsiaceae család tagjai, ízeltlábú vektorok által terjesztett, zoonózisokat terjesztő Gram-negatív, pálcá alakú aerob baktériumok. Intracelluláris, sejten belül élősködő paraziták. Az erek endothel bélelő sejtjeit támadják, ezért fertőzéseiket a kiserek gyulladása (vasculitis) jellemzi, amely az érfalak károsodása miatt piros foltos kiütéseket okoz minden kórképükben. Három nagy csoportjuk: a tífusz csoport (*R. prowazekii*), a kiütéses láz okozója; a foltos láz csoport (*R. rickettsii*) a sziklás hegyi láz kórokozója Amerikában és a bozótláz csoport Ázsiában.

rizikófaktor: kockázati tényező, ami statisztikailag bizonyíthatóan hozzájárulhat egy betegség kialakulásához.

RNS: Ribonukleinsav. Egyszálú, nukleotidok által alkotott óriásmolekula.

roseola: rózsaszínű, kerek bőrfolt, amelyet aktív helyi bővérűség okoz, fertőzés tünete lehet például rubeolában, kiütéses tífuszban, maláriában.

RT-PCR módszer: RT – real time (valós idő). A PCR polimeráz láncreakcióban a DNS töredék sokszorosításának valós idejéből következtetnek a kiindulási DNS tulajdonságaira, ami segít annak azonosításában, a diagnózis felállításában (lásd még a PCR címszó alatt).

S, Sz

sajátvér kezelés: A páciens-től levett vér visszaadása az izomba. Élénkíti az immunrendszert, segít a krónikus folyamatok leküzdésében, gyorsítja a regenerációt a különféle betegségekben, sérülésekben. Újabban nem teljes vért, hanem dúsított vérsavót használnak.

sapovírus: a calicivírusok közé tartozó vírus a csecsemő-, kisgyermekkor gastroenteritis, heveny hasmenéses megbetegedés kórokozója.

sárga oltási könyv (Nemzetközi oltási bizonyítvány): A WHO által rendszeresített oltási bizonyítvány, ami bizonyítja, hogy a sárgaláz elleni oltást megkapta. Ebbe a könyvbe jegyzik be az egyéb trópusi és járványos betegségek elleni oltást is. Ha valaki endémiás területre utazik, e nélkül nem léphet be az adott országba.

sarjszövet: jóindulatú sejtburjánzás, növedék, ami sebek, gyulladásszerű ingerek hatására képződik.

SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome): Súlyos, akut légzőszervi tünetegyüttes, szindróma. Emberi légzőszervi betegség, amit egy humán koronavírus okoz. 2002–2003 között egy súlyos pandémia zajlott le tüdőgyulladással, légzési elégtelenséggel, nagy halálozással. Ennek vírusát SARS-CoV-1-nek nevezték el. A 2019 óta zajló Covid-járvány kórokozója a SARS-CoV-2 nevet kapta.

sebfertőzés: a sebbe került kórokozók hatására a seb megduzzad, kivörösödik, váladékozik, fájdalmassá válik, hőemelkedés, láz, közérzetzavar kísérheti, ami kezelés nélkül súlyosbodhat.

sejtregeneráció: az elöregedett, elpusztult vagy funkcióképtelen sejtek pótlása sejt vagy szöveti szinten.

serratiák: A *Serratia* baktériumnemzetség az Enterobacteriaceae családba tartozik. Gram-negatív, csillós pálcák alkotják. Gyakoriak a környezetben, szaprofiták, opportunistá patogének, egészséges emberre veszélytelenek,

de a legyengült szervezeteket megtámadják. Veszélyesek, mert multirezisztensek az antibiotikumokra. Kórházi fertőzésekben gyakoriak.

spazmus: görcs, egy izom vagy izomcsoport fájdalmas összehúzódása.

specifititás: Fajlagosság. Egy adott tünetre, eredményre, módszerre kizárólagosan jellemző tulajdonság.

specifikus védekezés: egy meghatározott károsító tényező (pl. baktérium, antigén) elleni kizárólagos védekezési forma.

spirocheta: A spirocheták a Gram-negatív baktériumok egyik törzsét alkotják. Hosszúak, spirális, dugóhúzó-szerű alakúak és spirális mozgásra képesek. Kórokozó fajaik: *Treponema pallidum* (szifilisz), *Borrelia burgdorferi* (Lyme-kór), *Borrelia recurrentis* (visszatérő láz) és a *Leptospira* fajok, a leptospirosis kórokozói.

sporadikus előfordulás: ritka, alkalmanként előforduló, szórványos, egymástól független megjelenés.

spóráképző baktérium: A spóráképződés a sejten belüli folyamat. A vegetatív alakokban fokozatosan egy kerekded, a faj öröklési anyagait magában hordozó, de anyagcserét nem folytató sejt, az endospóra alakul ki. A spóra a külvilágba kikerülve ellenálló, sokáig fertőzőképes. A spóráképző baktériumok két fő csoportja a bacillus és a clostridium nemzetség, ezeken belül emberi szempontból fontosak: a *B. anthracis*, *B. cereus*, *C. perfringens*, *C. tetani*, *C. botulinum*, *C. difficile*.

sporozoita: a protozoonok egyik fertőzést okozó fejlődési alakja, például a maláriaszúnyog gyomrában a megrepedt oocystából szabadul ki, majd csípéssel az új gazdaszervezetbe kerülve fertőz tovább.

Stenon-vezeték: a fültömírgy által kiválasztott nyál kivezetőcsöve a szájnyálkahártyán, a felső fogsor 2. kisőrlőjének magasságában nyílik a szájüregbe.

sterilizálás: Csíramentesítés, tehát azoknak a folyamatoknak az összessége, amelyek során különféle anyagokat, eszközöket sterillé, azaz mikroorganizmus-mentessé tesznek. Ez történhet telített túlnyomásos vízgőzzel autoklávban, hőléggel, hőlég-sterilizátorokban vagy formaldehiddel gázsterilizátorban, hidrogén-peroxid plazmában speciális plazmasterilizálóban.

stridoros légzés: akut légúti szűkületben alakulhat ki a légzéskor sípoló, hörgő hang.

stroke (sztrók): Az agyi érkatasztrófák gyűjtőneve; agyvérzés (agyhártya alatti vagy állományi érrepedés vagy trauma miatt), agyi érelzáródás (trombózis, embólia miatt az ellátott terület nem kap vért) következtében alakul ki. Jellegzetes tünetei közé tartozik az egyoldali izomzat gyengülése, bénulása, beszéd-, látás-, egyensúlyzavar, fejfájás, tudatzavar, a tájékozódás és az érzékelés zavara.

strukturális demográfia: a népesség számának és összetételének elemzése kor, nem, foglalkozás, iskolázottság, lakóhely és etnikai tagoltság szerint.

szájzár: a száj nyitási nehézsége (trizmus), gyulladás, sérülés következtében alakul ki, az állkapcsot mozgató izmok görcse miatt.

szedálás: nyugtatás, csillapítás (idegesség, éberség, álmatlanság gyógyszeres csillapítása).

személyi higiéné: Az egyénre vonatkoztatott életkori sajátosságoknak megfelelő egészségügyi szabályok összessége. Részei: bőr-, haj-, szájapolás; a kéz- és lábapolás, a nemi szervek tisztán tartása, gondozása, az évszaknak, alkalomnak megfelelő öltözködés, a helyes testtartás, a rendszeres testedzés, az egészséges táplálkozás, a közvetlen környezet rendben, tisztán tartása és a káros szokások mellőzése.

szepszis: vérmérgezés, fertőzőes eredetű, a szervezet egészét érintő általános, gyulladásos válaszreakció, életveszélyes állapot, magára hagyva halálos, a folyamat rövid idő alatt többszörös szervi elégtelenségbe torkollhat.

szero csoport: hasonló szerológiai tulajdonsággal rendelkező kórokozók.

szeroepidemiológia: szerológiai vizsgálat; a vérsérumban található kórokozók elleni ellenanyagok vizsgálata.

szerotípus: antigéntípus, az adott fajra jellemző összetételű antigén.

szérumterápia: A betegtől levett saját vérből kinyerik a plazmát, és visszainjekciózzák azt a betegbe. Izomba vagy a gyógyítani kívánt hely köré, közelébe. Terápiás hatása az immunrendszer erősítésében, a regeneráció élénkítésében mutatkozik. Használják fertőzésekben, ízületi problémákban, kozmetikában.

szeszónális ingadozás: egyes betegségek évszakhoz kötődése, például télen a meghűléses, nyáron a hasmenéssel járó betegségek gyakoribbak.

szexuális úton terjedő betegség (Sexually Transmitted Diseases – STD): Nemi betegségek. Szexuális együttlét, csókolózás közvetítésével terjednek, például a gonorrhoea, a syphilis, a trichomoniasis stb.

szigorított fertőtlenítés: szakképzett egészségügyi dolgozók által végzett fertőtlenítés fokozott kockázatot jelentő fertőző betegségek esetében, hatósági (járványügyi ellenőr) ellenőrzés mellett.

szisztémás: a teljes testet, az egész szervezetet érintő jelenség.

szív- és érrendszeri betegségek: keringési betegségek, melyek a szívet és a perifériás érrendszert károsítják, például magas vérnyomás, billentyűhibák, szívinfarktus, érszűkület, érlemezésedés stb.

szociálepideológia: A szociális helyzet, az életkörülmények és az egészségi állapot közötti összefüggést vizsgáló tudományág. Célja az egészségi állapot egyenlőtlenségeinek feltárása, csökkentése a társadalmi és szociális tényezők javításával.

szociológia: a társadalmi élet összetevői, az egyének, csoportok, szervezetek, intézmények (család, iskola, egyház, állam stb.) életének, működésének törvényszerűségeit, szabályait és folyamatait vizsgáló elméleti és gyakorlati tudomány.

szubakut: félheveny megbetegedés, az akutnál lassabb, a krónikusnál gyorsabb megbetegedés.

szubklinikai fertőzés: inapparens, alacsony csíraszámú és virulenciájú fertőzés jó immunállapotú fertőzöttben, minimális tünetekkel.

szűrés: Az (egészségügyi) szűrés olyan rendszeres, meghatározott időszakonként végzett vizsgálat, melynek célja a rejtett, tünetet még nem mutató betegségek korai felismerése és kezelésre irányítása. A szűrési tevékenység a megelőzés fontos eszköze.

szűrővizsgálatok: Idetartozik például az emlőrák kimutatására a mammográfia, a béltumorok kimutatására a székletvér vizsgálata és/vagy a vastagbéltükrözés, tüdőfolyamatok felismerésére a tüdőszűrés szolgál stb. Laboratóriumi szűrésekkel a cukorbetegség, máj-, vesebetegségek, újszülöttkori genetikai elváltozások stb. fedezhetők fel.

T

taeniasis: galandférges fertőzés, a simafejű galandféreg (*Taenia saginata*) és a horgasfejű galandféreg (*T. solium*) által okozott bélférgesség.

táppénz: orvos által igazolt keresőképtelenség esetén a társadalombiztosításban részt vevő dolgozó részére fizethető keresetpótlás, bérének meghatározott százalékában, a betegállomány idejére.

tarkókötöttség, tarkómerevség: a bakteriális meningitis (agyhártyagyulladás) korai tünete, a fej megemlése, az áll mellkashoz közelítése a merev nyakizmok miatt nehezebb, fájdalmas, a hátsó nyakizmok spazmusa (izomgörcse) okozza.

társadalombiztosítás: jogviszony, amely jellemzően munkaviszonnyal jön létre, kötelező járulékfizetéssel jár, és biztosítja az egészségügyi ellátásban való részvétel jogát, valamint pénzbeli ellátások igénybevételét is.

távolfelderítő rendszer: távoli céltárgyak, mozgások felderítésére alkalmas lokátor rendszer, amely észleli a megfigyelt tárgyak helyzetét, mozgását, és lehetőséget ad a felkészülésre a védekezéshez.

teljes gyógyulás: maradványtünetek nélküli felépülés, az életvitel folytatásának akadálytalansága.

település-egészségtan: feladata a természeti és az épített környezet emberi egészségre gyakorolt hatásainak felderítése, a káros hatások kiküszöbölése.

tenesmus: fájdalmas székelési vagy vizeletelési inger.

természetes népmozgalom: a népesedés változásainak utánkövetése az élveszületési, termékenységi, halálozási és szaporodási adatok leírása és vizsgálata révén.

terrorizmus: az erőszak, diverziós és szabotázscelemekények alkalmazásának vagy azzal való fenyegetésnek a stratégiája, amely félelemkeltés, fenyegetés révén meghatározott politikai, ideológiai vagy vallási célokat szándékozik kikényszeríteni.

tetanospasmin (tetanustoxin): A *Clostridium tetani* baktérium vegetatív sejtjei által termelt igen erős neurotoxin, amely blokkolja a gátló impulzusokat, ezáltal a motoros neuronok aktivitása nő, izomösszehúzódnak, izomgörcsöket okozva. Jellemző formái a risus sardonicus (kényszermosoly) a mimikai izmokban, a trizmus (szájzár) és az opisthotonus (görcsös hátizom összehúzódnak, ami a test ívbe feszülését okozza).

thrombocyta: Vérlemezke. A csontvelőben a megakariocytákból képződik, az érpálya sérülésekor összecsapódnak és általuk kezdődik meg az alvadás folyamata. Normál értékük a vérben 150 000-300 000/ml. Hiányuk vérzékenységhez, magas számuk trombólizhoz vezethet.

trombocitopéniás purpura (TTP): A kiserekben véralvadékképződéssel járó kórkép, alvadást fokozó enzim csökkent lebontása miatt. Az alvadákképződés helyei szerint járhat szív, agyi, vese vagy gasztrointesztinális zavarokkal. Veleszületett és szerzett formái ismeretesek, a folyamat szakaszokban, shubokban zajlik.

thrombophlebitis: Az alsó végtag felületes vénáinak elzáródása a környezet gyulladásával. A phlebothrombosis a mély vénák elzáródása. Mindkét folyamatból vérrögök, embolusok szakadhatnak le, és a vénákon át a tüdő ereinek elzáródását okozzák (tüdőembólia).

tiabendazol: gomba- és parazitaölő szer.

tinidazol: parazitaellenes szer, melyet protozoonok ellen használnak, antibakteriális hatású is.

toxémia: toxinok felszaporodása a vérben, vérmérgezés.

toxinpreparátum: baktériumok mérgező anyagaiból, toxinjaiból készült kivonat, koncentrátum, valamely célra, például botulinum toxinból izomspazmusok oldására.

toxoid vakcina: a baktériumtoxin gyengített változata, amely már nem betegíti meg a szervezetet, de az immunrendszer immunglobulinokat termel ellenük, és védettséget hoz létre (pl. tetanus toxoid).

toxoinfekció: az elpusztult, endogén toxint tartalmazó baktériumokból felszabadul a toxin, és így okoz megbetegedést.

többszervi betegség: egy időben több szervben zajló betegség, melyek lehetnek egymástól függetlenek, és lehetnek egymás következményei, szövődményei is.

tracheostomia: légcsőmetszés.

transplacentáris átvitel: A kórokozók méhlepényen való átvándorlása a magzat megfertőzésével, károsításával. Például rubeola, toxoplasmosis, szifilisz.

transzfúzió: vérátömlesztés csoportazonos vérrel.

tuberkulin bőrpróba (Mantoux-próba): A bőrbe injekciónak egy speciális, gyengített tbc-baktérium-kivonatot, tuberkulint, melyre a szervezet immunreakcióval válaszol, a bőr kipirosodik, megduzzad. A létrejövő elváltozás mérete alapján, 3-5 nap múlva lehet valószínűsíteni az eredményt. Felnöttek esetében 5 cm-nél nagyobb átmérő a pozitív eredmény. Korábban a BCG-oltás hatásosságának ellenőrzésére használták, rutin-szerűen ebből a célból ma már nem alkalmazzák.

tünetmentes kórokozóhordozó: A megfertőződött egyénnek nincsenek panasza, tünetei, de üríti a kórokozókat. Nagyon veszélyes lehet az élelmiszeriparban, egészségügyben, így a szűrés fontos.

tünetsegény (abortív) fertőzés: enyhe fertőzés, kisszámú kórokozóval, jó immunrendszerű emberen, jellegtelen tünetekkel, gyors gyógyulással.

U

ulcus: fekély.

urogenitális: a húgyivarszerveket érintő folyamat, elváltozás.

urticaria: Csalánkiütés. A bőrből kiemelkedő rózsaszínű bőrreakció, amely allergia jeleként vagy például szűnyogcsípés után alakul ki.

utóbetegség: a fertőzés lezajlása után, annak következményeként kialakuló megbetegedés (pl. streptococcus fertőzés utáni reumás láz).

V

vakcina: Védőoltás, amely gyengített vagy elölt kórokozókat, azok részleteit vagy kész ellenanyagot tartalmazó készítmény. Beadásának célja a szervezet specifikus ellenállásának fokozása, mesterségesen előidézett immunitás. Beadásuk után a mesterséges immunizáció biztosít védettséget az adott kórokozó ellen. A vakcina elnevezés Edward Jennertől származik, aki a tehénhímlőből állított elő oltóanyagot.

válaszreakció: A szervezet reakciója a káros behatásokra. Például a gyulladásos válaszreakció célja a szövetkárosodás tovaterjedésének megakadályozása, a kórokozó eltávolítása és ártalmatlanná tétele, a károsodott szövetrészek eltávolítása, a gyógyulás, a szövetregeneráció megindítása.

védettség: adott fertőző betegség elleni ellenálló képesség, aminek oka lehet veleszületett védettség (mater-nális immunitás), természetes fertőzés átvészélése vagy védőoltással előidézett specifikus ellenálló képesség.

védőfelszerelés: A védőruha, kiegészítve különböző műszerekkel, szűrőkkel ellátott maszkokkal, szerszámokkal, kommunikációs és egyéb eszközökkel a biztonságos munkavégzés érdekében. Ezek karbantartása és üzemképesen tartása alapvető.

védőruházat: Fertőzésveszély vagy radioaktív sugárzás esetén alkalmazandó ruházat, megfelelő arc- és kéz-vevélemmel, lábbelivel. Kizárja vagy minimálisra csökkenti a fertőzést, illetve a sugárzás lehetőségét.

vegetatív: a nem akaratlagos élettani működések: kiválasztás, légzés, keringés, idegrendszer stb. jelzője.

végző gazda: Az az élőlény (állat, ember), amelyben a kifejlett parazita él. A végző gazda lehet egy újabb fertőzés forrása is.

veleszületett (connatalis) rubeola: A várandósság alatt bekövetkezett rubeolafertőzés során a vírus a véráramon át a méhlepénybe jutva fertőzi a magzatot, és vetélést, halvaszületést vagy fejlődési rendellenességeket okozhat. Gyakorikak a szív-, szem-, hallás-rendellenességek, különösen, ha a fertőzés a várandósság első harmadában történik, később csökken ennek a valószínűsége. A tervezett várandósság előtt 3 hónappal adott védőoltás kivédheti a fertőzést.

vénás pangás: Krónikus vénás elégtelenség állapota, amit az alsó végtag vénabillentyűinek elégtelen működése okoz. Ennek következtében a vénás vér visszajutása a lábakból a szívbe nem megfelelő, ezért a vénás vér az alsó végtagban összegyűlik, a vénák kitágulnak, a végtag megduzzad. Visszérbetegség alakulhat ki.

vírus: A legkisebb, elektronmikroszkopikus méretű sejtparazita, kórokozó típus. A vírus sejten kívül létező, életjelenségeket nem mutató alakját *virionnak* nevezzük. A virion élő sejtbe jutva megsokszorozódik, élő vírussá alakul.

vírusgazda: fertőző vírusokat aktuálisan tünetmentesen hordozó élőlény (ember, állat), amely továbbadja a fertőzést.

vírus hepatitisek: Vírusok okozta hepatitisek, melyek a májszövet gyulladását és a májszövet elhalását okozhatják. Két fő típusuk: az enterális formában terjedő *hepatitis A-, E-vírusok* és a vér útján vagy szexuális úton terjedő, a véráramba kerülő (parenterális), *hepatitis B-, C-, D-vírusok* okozta hepatitisek.

Z

zárófertőtlenítés: Ezt a fertőtlenítést kell elvégezni, ha egy helyiségből fertőző beteg távozik, elszállítják vagy meghal, a visszamaradt kórokozók elpusztítása céljából. Személyi és anyagfertőtlenítést, valamint a helyiség padozatát, falait, bútorzatát érintő fertőtlenítést jelent.

zoonózis: Állat és ember között átadott fertőzések. Két iránya van: zooantroponózisról beszélünk, ha állatról emberre terjed a fertőzés, és antropozoonózisról, ha a betegség emberről állatra terjed. Terjedhetnek közvetlenül az állatok váladékaival, harapásával, csípésével, karmolásával vagy indirekt módon érintéssel, tárgyak közös használatával, illetve az állat székletével, váladékaival szennyezett, fertőzött étel fogyasztásával vagy nyers, nem hőkezelt hús, tojás, zöldség, gyümölcs útján.